

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav germánských studií

Oddělení nederlandistiky

Bakalářská práce

Bc. Barbora Genserová

**Eenvoudige taal. Principy jednoduchého jazyka v nizozemštině
ve srovnání s němčinou a češtinou**

Eenvoudige taal. Principles of plain language in Dutch
compared with German and Czech

Amsterdam 2022

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Bc. Martina Vokáčová

Poděkování

Děkuji vedoucí mé práce Mgr. et Mgr. Bc. Martině Vokáčové za pomoc, ochotu, rady a cenné připomínky.

Děkuji Mgr. hujerovi za studijní symbiózu.

Co si budem, děkuji Bc. novému Janu Gebauerovi za korekturu, lingvistiku a smažák na másle.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Amsterdamu dne 16. 8. 2022

Podpis

.....

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je popsat vnitrotextové vlastnosti zjednodušených textů v nizozemštině (eenvoudige taal) a srovnat je se zjednodušenými texty jak v němčině (Leichte Sprache), tak v češtině (jednoduchá čeština). Teoretická část se zaměřuje na jazykovou politiku, historii i pravidla jednoduchého jazyka, jeho legislativní ukotvení v jednotlivých jazykových oblastech a na možnosti zkoumání srozumitelnosti textů. Empirická část je založena na analýze dílčích korpusů sestavených z textů oficiální komunikace pandemických opatření nizozemské a německé státní správy občanům a jejich překladu do zjednodušené podoby a textů dostupných na stejné téma ve zjednodušené češtině. Výsledky výzkumu ukazují, že komunikace nizozemské státní správy je srozumitelná ve standardní i zjednodušené formě, eenvoudige taal dodržuje pravidla jednoduchého jazyka. Německé texty jsou naopak i ve zjednodušené formě příliš složité. Texty v jednoduché češtině jsou podle testů čitelnosti nejsrozumitelnější. Praktické poznatky tak dokládají, že z hlediska srozumitelnosti, lexikální bohatosti, morfologické a syntaktické struktury komunikace v jednoduchém jazyce v nizozemsko- a českojazyčné oblasti splňuje předpoklady pro to být komunikací funkční. Zjištění z představených analýz mohou být užitečná pro budoucí, systematictější tvorbu textů v jednoduché češtině.

Klíčová slova

jednoduchý jazyk, eenvoudige taal, Leichte Sprache, jazyková politika, srozumitelnost, stylometrie

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to describe the intra-textual properties of simplified texts in Dutch (*eenvoudige taal*) and to compare them with simplified texts in both German (*Leichte Sprache*) and Czech (*jednoduchá čeština*). The theoretical part focuses on language policy, the history, principles, and legislative anchoring of simple language in the different language areas, and on research possibilities in the field of text readability. The empirical part analyses texts issued by the Dutch and German state administrations as part of official COVID-19 pandemic communications made to their respective citizenries, their translation into simplified form, as well as texts on the same topic available in *jednoduchá čeština*. The research results indicate that the communication of the Dutch administration is comprehensible in both standard and simplified form; therefore, *eenvoudige taal* follows the principles of simple language. Texts in *Leichte Sprache*, on the other hand, are overly complex even though it is a simplified form. Texts in *jednoduchá čeština* are the most comprehensible according to the readability tests. Practical findings thus show that in terms of readability, lexical richness, morphological and syntactic structure, simple language communication in the Dutch- and Czech-speaking area meets the prerequisites for being functional. The findings from the analyses presented here may be useful for future, more systematic text production in *jednoduchá čeština*.

Keywords

Easy reading, plain language, eenvoudige taal, Leichte Sprache, language policy, readability, stylometrics

OBSAH

1	Úvod.....	8
2	Jednoduchý jazyk: teoretická východiska.....	10
2.1	Terminologie	10
2.1.1	Nizozemština.....	10
2.1.2	Němčina	10
2.1.3	Angličtina	11
2.1.4	Čeština.....	11
2.2	Jazyková politika	12
2.2.1	Vnější jazyková politika.....	13
2.2.2	Vnitřní jazyková politika.....	16
2.2.3	Společný evropský referenční rámec	18
2.3	Jednoduchý jazyk: současný stav užívání	23
2.3.1	Německo.....	24
2.3.2	Nizozemsko a Vlámsko.....	25
2.3.3	Česká republika	27
2.4	Historie	28
3	Praktická část	32
3.1	Pravidla jednoduchého jazyka	32
3.1.1	Typografie, interpunkce	34
3.1.2	Slovní zásoba.....	34
3.1.3	Morfologie.....	35
3.1.4	Syntax.....	35
3.1.5	Sémantika	36
3.2	Korpusy	36
3.3	Hypotéza.....	37
3.4	Metoda	38
3.4.1	Vzorce pro výpočet čitelnosti textu.....	39
3.4.2	Sketch Engine.....	41
3.4.3	Nástroje ČNK.....	42
3.5	Analýza.....	42
3.5.1	Nizozemština.....	42
3.5.2	Němčina	51
3.5.3	Čeština.....	57

3.5.4	Skóre čitelnosti – shrnutí.....	63
3.6	Diskuse	64
4	Shrnutí a závěr	66
5	Literatura.....	68

1 ÚVOD

Jazyk je nástroj komunikace. Aby však byla komunikace úspěšná, měly by být informace podávány v takové formě, která je srozumitelná pro všechny účastníky. Obzvláště důležitá je srozumitelnost v případech komunikace mezi státem a jeho občany, neboť tyto informace jsou podstatné pro život v daném společenství. V mnoha zemích sdělují orgány státní správy důležité informace prostřednictvím textů psaných v běžném administrativním stylu a také v upravené verzi psané srozumitelnou formou tak, aby sdělovanému obsahu rozuměly i osoby, které by s porozuměním neupravenému administrativnímu textu mohly mít problém: osoby s postižením, poruchami učení, ale také osoby s jiným mateřským jazykem. Příkladem dobré praxe vydávání oficiálních informací ve dvou jazykových úpravách může být oficiální komunikace s občany v Nizozemsku a Německu, kde je povinnost zjednodušené texty nabízet paralelně se standardními dána zákonem; naopak ve veřejné komunikaci českých správních úřadů se s podobnou praxí lze setkat zatím jen velmi zřídka, a to i přesto, že existují postupy schválené pro celou Evropskou unii.

Jsou však dostupné zjednodušené texty opravdu srozumitelné? Pravidla pro tvorbu textů v jednoduché formě jazyka i formy testování srozumitelnosti jsou předmětem výzkumu již po desetiletí. Důležitost přístupných a čitelných textů v každodenním životě se ukázala v nedávném období koronavirové pandemie, kdy v krátkém čase přicházelo velké množství informací důležitých pro celou společnost a ochranu jejího zdraví, a tyto informace byly zveřejňovány ve standardní i zjednodušené podobě. Jednotlivé země ke zveřejňování zjednodušených textů přistupovaly různými způsoby s různým výsledkem. Cílem této práce je popsat texty psané v jednoduchém jazyce v nizozemsko-, německo- a českojazyčném prostředí, srovnat je s texty psanými ve standardní formě jazyka a navzájem porovnat vlastnosti zjednodušených textů v jednotlivých jazycích.

Jednou z hypotéz, kterou chce tato práce ověřit, je, že texty ve zjednodušené formě jsou z hlediska čitelnosti, lexikální bohatosti, morfologické a syntaktické struktury jednodušší než texty ve standardní formě jazyka. Druhou ověřovanou hypotézou je, že texty psané jednoduchou češtinou jsou vzhledem k chybějící tradici a zkušenostem složitější než zjednodušené texty v nizozemštině a němčině. Tyto hypotézy budou ověřeny pomocí korpusové analýzy. Korpusy pro účely této práce byly sestaveny z textů, které zveřejnila nizozemská a německá státní správa k oficiální komunikaci pandemických opatření občanům,

a jejich překladu do zjednodušené podoby a textů dostupných na stejné téma ve zjednodušené češtině.

Texty budou analyzovány z hlediska slovní zásoby, morfologie, syntaxe a čitelnosti. Slovní zásoba bude analyzována z hlediska lexikální bohatosti, aktivity/deskriptivity textů a průměrné délky slov, morfologická analýza bude sledovat užívání slovesných časů, osobních zájmen, transpozice osoby při vykání a užívání genderově citlivého jazyka. Syntaktické vlastnosti textů budou analyzovány na základě nominalizací, pasivních forem a průměrné délky vět. U jednotlivých korpusů bude také určeno skóre čitelnosti změřené pomocí testů upravených speciálně pro konkrétní jazyky.

Kapitola 2 představí teoretická východiska jednoduchého jazyka, terminologii používanou v jednotlivých jazykových oblastech a shrne relevantní aspekty jazykové politiky. Následovat bude nástin současného stavu užívání jednoduchého jazyka v jednotlivých zemích a historie bádání v oblasti měření srozumitelnosti textů.

V praktické části práce budou shrnuta jazyková pravidla jednoduchého jazyka, následovat bude představení sestavených korpusů, hypotézy a metodologie výzkumu, analýza a diskuse výsledků.

2 JEDNODUCHÝ JAZYK: TEORETICKÁ VÝCHODISKA

2.1 TERMINOLOGIE

V českojazyčném vědeckém prostředí nebyla zatím tématu věnována přílišná pozornost, neexistuje ani zavedený úzus pojmů. V této práci bude užíván pojem *jednoduchý jazyk* ve významu zjednodušené variety přirozeného jazyka, tedy pro celý koncept nezávisle na konkrétním jazyce. Další možné termíny, které jsou specifické pro kontext určitého jazyka, budou použity pouze pro daný jazyk a pojednávanou zjednodušenou varietu. V této kapitole jsou pro větší přehlednost při vysvětlování uvedeny termíny kurzívou, ve zbytku textu normálním řezem.

Bettina M. Bock z Kolínské univerzity popisuje jednoduchý jazyk jako „kontrolovaný jazyk“ (Bock 2014: 3), který sice v němčině má jasně definovaná pravidla, zároveň se však jedná o dynamickou a stále se rozvíjející varietu. Druhou polovinu výroku lze vztáhnout na jednoduchý jazyk obecně, ne pouze na němčinu. Kodifikace, a s ní související terminologie, je však v různých jazycích odlišná, proto bude v této kapitole popsána zvlášť pro každý zkoumaný jazyk.

2.1.1 Nizozemština

V nizozemštině existují zavedené pojmy pro zjednodušenou formu jazyka. Užívá se *eenvoudige taal* ‚jednoduchý jazyk‘, např. na oficiálních stránkách nizozemské i belgické státní správy¹. V obou oblastech se, i když méně často, užívají i jiná označení jako *begrijpelijke taal* ‚srozumitelný jazyk‘ nebo *helder Nederlands* ‚jasná nizozemština‘ v kampaních Jazykové unie (Taalunie).² Poslední dvě označení se užívají pro obecně srozumitelnou formu komunikace, která nemá primárně určenou cílovou skupinu.³

2.1.2 Němčina

V německé terminologii je rozdíl mezi *einfache Sprache* ‚jednoduchý jazyk‘ a *Leichte Sprache* ‚lehký jazyk‘. *Leichte Sprache* je oficiální název jazykové variety němčiny, která podléhá větší regulaci a kodifikaci, např. v příručkách nakladatelství Duden (srov. Bredel / Maaß 2016). Její cílovou skupinou jsou lidé s poruchami učení a kognitivními omezeními, tedy

¹ <https://overheid.vlaanderen.be/communicatie/heerlijk-helder/wat-is-eenvoudige-taal>,
<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/uitgelicht-corona/persconferenties-corona-in-eenvoudige-taal>

² <https://overheid.vlaanderen.be/communicatie/heerlijk-helder>

³ <http://taalunieversum.org/inhoud/begrijpelijke-taal>

např. osoby s mentálním postižením nebo s demencí (ibid. 108). *Einfache Sprache* oproti tomu není kodifikovaná varieta němčiny. Řídí se pravidly standardní spisovné němčiny, nemá definována vlastní pravidla a je složitější na porozumění než *Leichte Sprache* (srov. Bredel / Maaß 2016: 416 nn.). Cílovou skupinou *einfache Sprache* jsou osoby s jiným mateřským jazykem než němčinou nebo děti, které se nacházejí na začátku procesu nabývání čtenářské gramotnosti. Obě varianty upravené podoby jazyka pochopitelně mohou být funkční i pro jiné než své cílové skupiny osob, a to v závislosti na konkrétních schopnostech a potřebách individuálních čtenářů.

2.1.3 Angličtina

Vzorce pro výpočet srozumitelnosti textů (o kterých bude blíže pojednáno dále v textu) a velká část odborných prací k tématu vznikly pro potřeby angličtiny a na základě anglického jazykového materiálu. Proto bude krátce shrnuta i anglická terminologie.

V anglickojazyčném prostředí se užívají pojmy *plain language* ‚prostý jazyk‘ nebo *easy-to-read* ‚snadné na čtení‘, případně *easy English* ‚jednoduchá angličtina‘ nebo *simple English* ‚prostá angličtina‘, což je pojem užívaný např. na Internetové encyklopedii Wikipedia, konkrétně pro jednu z jejích jazykových mutací psanou ve srozumitelném jazyce.⁴ *Plain language* a *easy English* je přímý styl psaní pro osoby, které umí číst na dostatečné úrovni. Pomáhá lidem, kteří chtějí rychle číst a pochopit informace, vypadá a zní jako standardní forma jazyka (CID 2020: 4). Tyto pojmy odpovídají více německému *einfache Sprache*, neboť jejich cílem je primárně srozumitelná komunikace pro široké vrstvy čtenářstva, ne pro konkrétní skupinu osob s poruchami učení či mentálním postižením. Pro tyto skupiny je určen formát *easy-to-read*.⁵

2.1.4 Čeština

Dvořáková (2021) používá pojem *srozumitelný jazyk*, Chromý et al. (2021) se ve své studii zabývají *srozumitelností textů*. Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice, která vydává řadu publikací v jednoduchém jazyce, pro tuto formu komunikace užívá pojem *snadné čtení*.⁶ Materiály Ministerstva vnitra ČR zmiňují *snadný jazyk* nebo *jednoduché čtení* a rozlišují mezi srozumitelnou a jednoduchou komunikací. Cílem srozumitelné komunikace je „zpracovat snadno čitelný a pochopitelný text, aby působil pro občana návodně, aby mohl snadno udělat, co po něm úřad chce nebo co chce on po úřadu“

⁴ https://simple.wikipedia.org/wiki/Main_Page

⁵ <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read/>

⁶ <https://www.spmpr.cz/produkty/93>

(Janáč Kochmanová 2021). Pro tuto formu komunikace tedy nejsou určena zvláštní pravopisná nebo syntaktická pravidla. Naopak pro osoby se zdravotním postižením a poruchami učení nebo vnímání, pro cizince a seniory je určený zjednodušený text neboli snadný jazyk (ibid.), který se řídí vlastními pravidly vycházejícími ze Společného evropského referenčního rámce (SERR, viz kap. 2.2.3). Srozumitelná komunikace tedy víceméně odpovídá německému *einfache Sprache* a jednoduchá komunikace německému *Leichte Sprache*.

Pozornost věnovaná jednoduchému jazyku v českojazyčném prostředí sice narůstá, toto téma však stále stojí spíše na okraji zájmu, a snad i proto je terminologie rozkolísaná. Tato práce bude jako cílové adresáty zjednodušené formy češtiny chápat osoby s kognitivními omezeními i nízkou gramotností nebo nízkými jazykovými znalostmi a po vzoru nizozemské a německé terminologie (*eenvoudige taal / Leichte Sprache*) a v souladu s materiály ministerstva vnitra bude pro zjednodušenou formu českého jazyka užívat pojem *jednoduchá čeština*.

2.2 JAZYKOVÁ POLITIKA

Produkce a systematická podpora (nebo její absence) textů v jednoduchém jazyce je součástí jazykové politiky daného státu a dalších subjektů, neboť tato forma komunikace umožňuje samostatnou účast na společenském životě osobám, které mají nebo by mohly mít problém s porozuměním neupraveným textům. Elektronická jazykovědná příručka Duden například jako cílovou skupinu komunikace v jednoduchém jazyce označuje „osoby s kognitivními omezeními, funkční analfabety, ale také osoby s nízkými jazykovými znalostmi“.⁷

Jazykovou politiku tvoří „systematické, rozumné aktivity založené na fundovaných sociologických znalostech, jejichž cílem je zlepšit jazykovou situaci s ohledem na celkové blaho společnosti“ (Dovalil 2006: 106⁸). Jde o opatření „podložená dlouhodobější koncepcí, která se vztahují k funkčnímu rozdělení jazyků nebo jazykových podsystémů a k jazykovým normám“ (Linhart 2018). Jazykovou politiku na státní úrovni koncipuje vláda vydáváním nařízení týkajících se užívání a podpory jazyků, kromě vlády pak vědecká pracoviště i nevládní instituce, soukromé subjekty jako média nebo neziskové organizace a také jednotlivci, kteří se svým chováním snaží podporovat, chránit nebo potlačovat užívání určitých jazyků, případně variet jednoho jazyka. Na právní úrovni je jazyková politika implementována pomocí zákonů

⁷ Duden-Redaktion: *Leichte Sprache*. <https://www.duden.de/sprachwissen/sprachratgeber/Leichte-Sprache>)

⁸ Pokud není uvedeno jinak, jsou všechny pasáže citované z cizojazyčných zdrojů přeloženy autorkou této práce.

a nařízení, které stanovují práva a povinnosti pro podporu nebo ochranu jazyků (např. *Evropská charta regionálních či menšinových jazyků*, viz kap. 2.2.2). Kromě zákonů vzniká také řada příruček a pravidel, a to státních i mezinárodních.⁹ Státy uplatňují svou jazykovou politiku vnitrostátně i navenek. V obou směrech je u států, o jejichž jazycích pojednává tato práce, národní jazyková politika propojena s jazykovou politikou Evropské unie.

2.2.1 Vnější jazyková politika

Vnější jazyková politika má za cíl podporu a rozvoj jazyka dané země v zahraničí. Na rozšíření znalosti jazyka má často zájem také hospodářský sektor země, neboť pro firmy je výhodné, pokud jejich zaměstnanci hovoří jazykem jejich důležitých obchodních partnerů. I na prosazování jazykové politiky tedy spolupracuje státní a soukromý sektor.

Příkladem takové spolupráce je *Šprechtíme*, společný projekt dvou zkoumaných zemí, České republiky a Německa, který vznikl v roce 2011. Důvodem vzniku této kampaně byl klesající počet studentů němčiny v České republice a s tím související nízký počet uchazečů o práci se znalostí německého jazyka. Německo je největším obchodním partnerem České republiky a mnoho německých firem má v České republice pobočky, takže nedostatek německy mluvících zaměstnanců je problémem i z ekonomického a obchodního hlediska (srov. Dovalil 2019).

Projekt podporuje koncept rozvoje mnohojazyčnosti, který je definován jako jeden z cílů evropské jazykové politiky: „Vícejazyčná a polykulturní kompetence znamená schopnost užívat jazyky ke komunikaci a účastnit se interkulturální interakce, v jejímž rámci je jedinec, který je pojímán jako sociální činitel, ovládá několik jazyků na různé úrovni a má zkušenosti s několika kulturami.“ (SERR 180) Kampaně je společnou iniciativou německého a rakouského velvyslanectví, Goethe-Institutu a dalších německých a rakouských institucí. Patří mezi ně akademické a společenské instituce, jako je Německá akademická výměnná služba (DAAD) a Centrum česko-německých výměn mládeže Tandem, ale i hospodářské instituce, jako je Česko-německá obchodní a průmyslová komora nebo Advantage Austria.¹⁰

Nástrojem jazykové politiky jsou často, jak vyplývá i ze seznamu aktérů projektu *Šprechtíme*, zastupitelské instituce. Jejich posláním je vykonávat zahraniční politiku daného státu. Ta spočívá v politických, společenských a kulturních kontaktech, a zahrnuje proto také péči o jazyk. Konkrétnější cíle vzájemné spolupráce států jsou zpravidla definovány

⁹ Rozšířená jsou doporučení organizace Inclusion Europe: <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read/>

¹⁰ <https://www.goethe.de/prj/spt/cs/nmv.html>

v dohodách o spolupráci: např. v roce 2002 byla podepsána *Dohoda o spolupráci mezi vlámskou vládou a vládou České republiky* (Sdělení č. 99/2003 Sbírky mezinárodních smluv), v níž se obě strany zavazují, že „budou posilovat a rozšiřovat vzájemnou spolupráci a podporovat spolupráci mezi institucemi, organizacemi a společnostmi v oblastech své působnosti,“ (Sdělení č. 99/2003, čl. 1) mezi které patří hospodářství, technika, cestovní ruch, ale také věda, vzdělání a kultura. Jazyk je důležitou součástí všech oblastí, což dokazuje i fakt, že je mu věnován jeden článek dohody: „Strany budou podporovat spolupráci v oblasti kultury a umění se zvláštním důrazem na poznávání kultury a jazyka druhé strany.“ (ibid. čl. 5) V nejnovějším programu spolupráce pro roky 2019–2021 (*Agreed minutes concerning the programme of cooperation between the government of Flanders and the Czech Republic for the years 2019–2021*) se obě strany zavazují podporovat studium jazyka partnerské země: Česká republika je „připravena každoročně nabídnout vlámské straně tři stipendijní místa pro účast na kurzech češtiny během letních škol slovanských studií pořádaných veřejnými vysokými školami v České republice“ (ibid. čl. 2.2a). Vlámská strana naopak prostřednictvím Taalunie nabízí „podporu pro oddělení nederlandistiky, pro vyučující a studenty nizozemského jazyka v zahraničí“ (ibid. čl. 2.2b).

Podpora češtiny v zahraničí probíhá především prostřednictvím Českých center. Česká centra jsou příspěvkovými organizacemi Ministerstva zahraničních věcí ČR, zřízenými za účelem celkové propagace České republiky v zahraničí. Jsou nástrojem zahraniční politiky České republiky, část jejich aktivit spadá také do oblasti jazykové politiky. Definují se jako „kulturní institut“¹¹ a působí na poli kultury v jejím nejširším pojetí. Zajišťují také výuku českého jazyka v zahraničí a podílí se na organizaci certifikovaných jazykových zkoušek.¹¹ V současnosti má síť Českých center 26 poboček, v nizozemskojazyčné oblasti působí centrum v Bruselu a Rotterdamu, v německojazyčné oblasti fungují centra ve Vídni, Mnichově a Berlíně. Pracovní náplní center jsou projekty z oblasti literatury, kultury, historie nebo společenských věd: České centrum Rotterdam ve spolupráci s ČC Brusel například dlouhodobě publikuje videa *TSJ!Boekenvreters / Č!knihožrouti*, v nichž vždy překladatel, případně redaktor představuje konkrétní dílo české literatury v nizozemském překladu.¹² Některá ČC také nabízejí kurzy češtiny, v současné době např. vídeňské, mnichovské nebo berlínské centrum.

V Rotterdamu sídlí České centrum ve stejné budově jako Goethe-Institut, kulturní institut Spolkové republiky Německo. Tato organizace plní obdobné cíle jako Česká centra,

¹¹ <https://www.czechcentres.cz/about-us>

¹² <https://rotterdam.czechcentres.cz/nl/projects/c-knihozrouti-tsj-boekenvreters>

klade však větší důraz na výuku němčiny: Goethe-Instituty nabízejí standardní i intenzivní kurzy němčiny a zajišťují také jazykové zkoušky pro získání mezinárodně uznávaného certifikátu (tzv. Goethe-Zertifikat). Kromě jazykových výukových a zkuškových center realizují instituty kulturní a vzdělávací projekty, které „podporují mezikulturní dialog a umožňují kulturní spolupráci. Posilují výstavbu společenských struktur a podporují celosvětovou mobilitu.“¹³ Druhou velkou organizací, která podporuje výuku němčiny v zahraničí, je Německá akademická výměnná služba, DAAD. Jde o sdružení německých vysokých škol se sídlem v Berlíně a v Bonnu, s pobočkami a infocentry v mnoha zemích po celém světě. Toto sdružení je soukromý subjekt financovaný z veřejných zdrojů Spolkové republiky Německo a z rozpočtu Evropské unie. DAAD nenabízí vlastní programy, ale podporuje zahraniční studenty a vědce udělováním grantů a stipendií pro studium a výzkum na německých univerzitách.

Cíle vnější i vnitřní jazykové politiky nizozemskojazyčné oblasti z velké části plní Nizozemská jazyková unie (Taalunie), již zmíněná výše. Taalunie je vzdělávací a politická instituce založená v roce 1980 nizozemskou a belgickou vládou za účelem společné jazykové politiky v Nizozemsku, Flandrech a Surinamu. Jazykověpolitické cíle stanovuje v pětiletých plánech Het Comité van Ministers, výbor vlámských a nizozemských ministrů kultury a vzdělávání. V čele organizace stojí generální sekretariát (Het Algemeen Secretariaat) Taalunie, který spolupracuje s odborníky ve výborech pro různá odvětví a poté provádí politická rozhodnutí stanovená výborem ministrů.¹⁴ Z hlediska vnější jazykové politiky jsou hlavními oblastmi, kterými se Taalunie zabývá, domácí i zahraniční vzdělávání v nizozemštině, výuka nizozemštiny jako prvního i druhého jazyka a kulturní spolupráce nizozemskojazyčných zemí s dalšími zeměmi. Oblastmi vnitřní jazykové politiky jsou popis a zkoumání spisovné nizozemštiny stejně jako jejích dialektů a variet.

Z tohoto krátkého shrnutí oblastí zájmu vnější jazykové politiky zkoumaných zemí a organizací, které v těchto oblastech působí, je patrný mezinárodní a univerzální charakter těchto institucí i cílů, které se snaží plnit. Vnější jazyková politika země usiluje o zvyšování povědomí o svém jazyce a zvyšování jeho prestiže v zahraničí stejně jako o mezinárodní spolupráci ve vědě, kultuře i hospodářství, a to nejen mezi dvěma zeměmi, ale také v rámci širších společenství. Přestože každá země má svá specifika, hlavní cíle jsou

¹³ <https://www.goethe.de/ins/cz/cs/ueb/auf.html>

¹⁴ <https://taalunie.org/over-de-taalunie-/organisatie>

společné, a proto může být užitečné nechat se právě u zemí, které mají nastavené systematické a úspěšné mechanismy podpory svého jazyka, inspirovat při zavádění mechanismů vlastních.

2.2.2 Vnitřní jazyková politika

Vnitřní jazyková politika se týká postavení národního jazyka (češtiny, němčiny, nizozemštiny), statusu úředního jazyka a dalších (menšinových) jazyků, zacházení s jazyky ve školském systému, komunikace státu s občany a migrační politiky. Podporované a chráněné jazyky na území určitého státu souvisí s mocenskými poměry v zemi. V zemích jako Nizozemsko, Rakousko nebo Německo je v různé míře přítomný jeden dominantní jazyk, v Belgii či Švýcarsku je přítomno několik dominantních jazyků, vztahujících se vždy k určité části území. Dominantní jazyk je často jazykem úředním, vedle něhož jsou v právních systémech mnoha zemí zakotveny i jiné jazyky a právo na jejich používání – zejména se jedná o jazyky menšin a zvláštních skupin obyvatelstva, jako např. osob se zdravotním či mentálním postižením.

V německém právním řádu je jediným explicitně jmenovaným úředním jazykem němčina, ale podle *Evropské Charty regionálních či menšinových jazyků* mají zvláštní právní status i jazyky původních etnických menšin, kterými jsou dánština, fríština, romština a lužická srbština (Charta: čl. 3 odst. 1). Příslušníci těchto menšin mohou v oblastech, kde žije početná populace dané menšiny, komunikovat s úřady i soudy ve svém jazyce. Zákon o rovnoprávnosti osob se zdravotním postižením (GGMB, *Gesetz zur Gleichstellung von Menschen mit Behinderungen*) chápe jako samostatný jazyk také německý znakový jazyk. Neslyšící mají právo používat znakový jazyk (GGMB § 6 odst. 3) a právo na tlumočníka pro úřední účely, který musí být placen z veřejných prostředků (ibid. § 9 odst. 1).

Stejným způsobem upravuje *Charta* status menšinových jazyků i v České republice: v několika regionech mohou občané komunikovat s úřady a navštěvovat školy s výukou v polštině a slovenštině (Zpráva 2019: 4). V oblastech, kde počet obyvatel s jiným mateřským jazykem, než je čeština, přesahuje 10 %, by měly být nápisy a veřejné texty psány v obou jazycích a komunikace s úřady by měla probíhat rovněž v obou jazycích. České úřady poskytují finanční podporu obcím na instalaci dvojjazyčných nápíků (Hodnocení 2020: 5). Na rozdíl od výše zmíněných jazyků nemá čeština de iure status úředního jazyka, protože v českém právním řádu nenajdeme jazykový zákon. De facto se však o úřední jazyk jedná, neboť je jeho užívání v komunikaci se soudy, úřady a ve školství upraveno v dílčích právních předpisech, stejně jako postavení znakového jazyka. Podle zákona o komunikačních systémech neslyšících a

hluchoslepých osob (Zákon č. 155/1998 Sb.) mají tyto osoby právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů ten, který odpovídá jejich potřebám (§ 1 čl. 2). Podle paragrafu 8 tohoto zákona mají „neslyšící a hluchoslepe osoby při návštěvě lékaře, vyřizování úředních záležitostí a při zajišťování dalších nezbytných potřeb právo na tlumočnické služby zajišťující tlumočení v jimi zvoleném komunikačním systému uvedeném v tomto zákoně“.

Úředním jazykem Nizozemska je nizozemština, v provincii Fryslân je druhým úředním jazykem fríština. Na ostrovech Bonaire, Svatý Eustach a Saba jsou kromě nizozemštiny úředními jazyky také papiamento a angličtina. Na základě evropských dohod Nizozemsko uznalo limburštinu, dolní němčinu, jidiš a romštinu jazyk jako regionální nebo neteritoriální jazyky. Mnoho lidí se sluchovým postižením se jako první jazyk naučilo nizozemský znakový jazyk (NGT), je to tedy jejich mateřský jazyk a jako takový je zákonem uznán jako oficiální jazyk země. NGT může nyní používat mimo jiné každý v krizových a nouzových situacích, při skládání přísahy, slibu nebo prohlášení a při komunikaci se soudy.¹⁵

Belgie se skládá z jazykových společenství a územních regionů, každý region má vlastní úřední jazyk (nizozemštinu, francouzštinu, němčinu), hlavní město Brusel je oficiálně dvoujazyčné (nizozemština, francouzština). Jazyková politika je tak v Belgii silnou a důležitou součástí vnitřní i zahraniční politiky a projevuje se i ve zřízení státu.

Z uvedeného shrnutí statusu různých jazyků na základě jazykových či jiných zákonů je patrné, že státy si jsou vědomy jazykové rozmanitosti svých obyvatel a jsou ochotny tuto rozmanitost podporovat a chránit i legislativně. Národnostním menšinám bývá zaručena možnost dorozumívat se se státními orgány svým jazykem. Zde je třeba připomenout, že se jedná zpravidla pouze o menšiny, které jsou chápány jako původní, tedy ty, které jsou na daném území přítomny kontinuálně po dlouhou dobu. Stejná práva tak nejsou zaručena menšinám, které se na území jiných států usadily v kratší historii. Mezi menšinové se také čím dál častěji řadí znakové jazyky; státy tak častěji než dříve podnikají kroky k tomu, aby zaručily skupinám lidí s postižením možnost rovnoprávného zapojení do společnosti i rovnoprávné komunikace se státní správou. Tyto možnosti však stále zůstávají mimo zákonnou úpravu a často i mimo praktickou realizaci pro osoby, které by potřebovaly přístup k informacím v jednoduchém jazyce. Změnu v této oblasti slibují Evropská unie a Rada Evropy, které svou (jazykovou) politikou usilují o zaručení stejných práv a rovnoprávné zacházení pro všechny osoby, se speciálními úpravami pro ty, kteří takovou úpravu potřebují. Důležitými dokumenty jsou v této

¹⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/vraag-en-antwoord/erkende-talen-nederland>

souvislosti *Společný evropský referenční rámec* (SERR, viz kap. 2.2.3) a *Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením* (Úmluva, viz ještě dále).

2.2.3 Společný evropský referenční rámec

Politika Evropské unie je založená na heslu „Jednotná v rozmanitosti“, které zdůrazňuje a respektuje zvláštnosti a individualitu jednotlivých kultur a zároveň podporuje mezinárodní spolupráci a harmonické soužití založené na společných základních principech. Smlouva o fungování Evropské unie (SEU 2010) zdůrazňuje, že „činnost Unie je zaměřena na rozvoj evropského rozměru ve vzdělávání, zvláště výukou a šířením jazyků členských států“, zároveň je plně respektována jejich kulturní a jazyková rozmanitost (čl. 165 odst. 2). Evropská unie podporuje mobilitu občanů a také studium cizích jazyků prostřednictvím programů a grantů. Na mezinárodní úrovni silně ovlivňuje jazykovou politiku evropských států také Rada Evropy. Rozšířeným a mezinárodně užívaným dokumentem Rady Evropy je *Společný evropský referenční rámec* (SERR), který „poskytuje obecný základ pro vypracovávání jazykových sylabů, směrnic pro vývoj kurikul, zkoušek, učebnic atd. v celé Evropě. V úplnosti popisuje, co se musí studenti naučit, aby užívali jazyka ke komunikaci, a jaké znalosti a dovednosti musí rozvíjet, aby byli schopni účinně jednat“ (SERR: 1).

SERR definuje šest stupňů úrovně znalostí jazyka ve čtyřech hlavních kompetencích – čtení, poslechu, ústní interakci a písemném projevu. Uživatel základů jazyka je na úrovni A, samostatný uživatel na úrovni B a zkušený uživatel na úrovni C, vždy se dvěma blíže určujícími podkategoriemi. Globální pojetí kompetencí na každé úrovni znázorňuje Tabulka 1 (SERR: 24):

Uživatel základů jazyka	A1	Rozumí známým každodenním výrazům a zcela základním frázím, jejichž cílem je vyhovět konkrétním potřebám, a umí tyto výrazy a fráze používat. Umí představit sebe a ostatní a klást jednoduché otázky týkající se informací osobního rázu, např. o místě, kde žije, o lidech, které zná, a věcech, které vlastní, a na podobné otázky umí odpovídat. Dokáže se jednoduchým způsobem domluvit, mluví-li partner pomalu a jasně a je ochoten mu/jí pomoci.
	A2	Rozumí větám a často používaným výrazům vztahujícím se k oblastem, které se ho/jí bezprostředně týkají (např. základní informace o něm/ní a jeho/její rodině, o nakupování, místopisu a zaměstnání). Dokáže komunikovat prostřednictvím jednoduchých a běžných úloh, jež vyžadují jednoduchou a přímou výměnu

		informací o známých a běžných skutečnostech. Umí jednoduchým způsobem popsat svou vlastní rodinu, bezprostřední okolí a záležitosti týkající se jeho/jejích nejnáléhavějších potřeb.
Samostatný uživatel	B1	Rozumí hlavním myšlenkám srozumitelné spisovné vstupní informace (input) týkající se běžných témat, se kterými se pravidelně setkává v práci, ve škole, ve volném čase atd. Umí si poradit s většinou situací, jež mohou nastat při cestování v oblasti, kde se tímto jazykem mluví. Umí napsat jednoduchý souvislý text na témata, která dobře zná nebo která ho/ji osobně zajímají. Dokáže popsat své zážitky a události, sny, naděje a cíle a umí stručně vysvětlit a odůvodnit své názory a plány.
	B2	Dokáže porozumět hlavním myšlenkám složitých textů týkajících se jak konkrétních, tak abstraktních témat včetně odborně zaměřených diskusí ve svém oboru. Dokáže se účastnit rozhovoru natolik plynule a spontánně, že může vést běžný rozhovor s rodilými mluvčími, aniž by to představovalo zvýšené úsilí pro kteréhokoliv účastníka interakce. Umí napsat srozumitelné podrobné texty na širokou škálu témat a vysvětlit své názorové stanovisko týkající se aktuálního problému s uvedením výhod a nevýhod různých možností.
Zkušený uživatel	C1	Rozumí širokému rejstříku náročných a dlouhých textů a rozpozná implicitní významy textů. Umí se plynule a pohotově vyjadřovat bez zjevného hledání výrazů. Umí jazyka užívat pružně a efektivně pro společenské, akademické a profesní účely. Umí vytvořit srozumitelné, dobře uspořádané, podrobné texty na složitá témata, čímž prokazuje ovládnutí kompozičních útvarů, spojovacích výrazů a prostředků koheze.
	C2	Snadno rozumí téměř všemu, co si vyslechne nebo přečte. Dokáže shrnout informace z různých mluvených a psaných zdrojů a přitom dokáže přednést polemiku a vysvětlení v logicky uspořádané podobě. Dokáže se spontánně, velmi plynule a přesně vyjadřovat a rozlišovat jemné významové odstíny dokonce i ve složitějších situacích.

Tabulka 1: Globální pojetí kompetencí uživatele jazyka.

Tento rámec tedy slouží pro klasifikaci jazykových dovedností studentů, a proto také rámcové vzdělávací programy pro české školy vznikají na jeho základě. Kompetence žáků na konci každého stupně školy jsou rovněž formulovány v rámci SERR (na konci základní školy by měli mít jazykovou úroveň A2, jazykové kompetence žáků maturitního ročníku jsou

stanoveny na úrovni B2). Kvalita a výsledky výuky cizích jazyků jsou ověřovány analýzami závěrečných testů z cizích jazyků a výsledky testů jazykových kompetencí žáků v cizích jazycích. Podle nedávných analýz je situace na konci středoškolského vzdělávání spíše neuspokojivá, zejména v jiných jazycích než v angličtině (srov. Koncepce: 12).

Kromě oblasti vzdělávání je Společný evropský referenční rámec užíván také při stanovení kritérií pro udělení trvalého pobytu nebo státního občanství. Obecné podmínky jsou stanoveny v zákoně o státním občanství (Zákon č. 186/2013 Sb.). Podle § 14 čl. 4 lze „státní občanství České republiky udělit žadateli, který prokáže znalost českého jazyka“. Jazykové požadavky se liší pro zkoušku k udělení občanství a trvalého pobytu a změnily se k 31. 8. 2021. Žadatelé, kteří podali žádost o udělení trvalého pobytu před tímto datem, musí složit zkoušku na úrovni A1, ti, kteří podali žádost po tomto datu, na úrovni A2.¹⁶

Znalosti odpovídající jednotlivým úrovním jsou jasně specifikovány v dokumentu *Referenční popis češtiny pro účely zkoušky z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR* (Cvejnová et al. 2016). Složení této zkoušky je podmínkou pro získání trvalého pobytu v České republice. Pro žadatele jsou nejdůležitější informace shrnuty ve videu v jednoduchém jazyce, aby jim lépe porozuměli.¹⁷

Výše uvedený dokument podrobněji popisuje úrovně A1 a A2, dovednosti (čtení, psaní, poslech, mluvení), které jsou testovány u všech zkoušek, a dále konkretizuje jazykové prostředky češtiny, které je třeba na těchto úrovních zvládnout. Hlavním cílem je „vymezit konkrétní jazykový obsah zkoušek z češtiny pro migranty, aby bylo možné zajistit opakovatelnost a reprodukovatelnost jejich výsledků a zároveň přizpůsobit tyto zkoušky jazykovým potřebám migrantů“ (Cvejnová et al. 2016: 7). Pro udělení občanství je nutné složit jazykovou zkoušku na úrovni B1. Přímou pro účely zkoušky neexistuje žádný oficiální dokument, který by specifikoval požadavky, vydána byla pouze oficiální brožura. Úroveň vyžadovaná pro udělení státního občanství však vychází z referenčního popisu *Prahová úroveň – čeština jako cizí jazyk*, vydaného Radou Evropy (Bischofová et al. 2001).

Formulování textů v jednoduchém jazyce se rovněž často řídí požadavky a kompetencemi formulovanými v SERR: například rakouské spolkové ministerstvo práce, sociálních věcí a ochrany spotřebitele uveřejňuje na svých stránkách informace o důležitých tématech také ve formátu *Leichte Sprache*. Tyto texty jsou označeny piktogramem, v němž je

¹⁶ <https://centrumcizincu.cz/zmena-urovne-ceskeho-jazyka-k-ziskani-trvaleho-pobytu/>

¹⁷ <https://cestina-pro-cizince.cz/trvaly-pobyt/a2/>

uvedena také úroveň A2 (viz obr. 1) s vysvětlením: „Úroveň A2 znamená: texty jsou snadno srozumitelné.“¹⁸

Obrázek 1: Piktogram textů v jednoduchém jazyce na stránkách rakouského ministerstva sociálních věcí.

Kapitola 4 SERR popisuje konkrétní kategorie pro popis užívání jazyka a jeho uživatele a představuje systém parametrů a kategorií, které mají pomoci vyučujícím formulovat, „k čemu by studenti měli být schopni jazyka užívat a co by měli vědět, aby správně jednali“ (SERR: 46). Společný evropský referenční rámec je primárně koncipován jako nástroj pro hodnocení a plánování studia a výuky cizích jazyků, proto jsou i uvedené parametry a kategorie vztaženy na kontext vyučování, nicméně jsou užitečné i pro popis předpokládaných kompetencí cílových uživatelů jednoduchého jazyka. Pro jednoduchý jazyk je z nabízených kategorií relevantní především oblast čtení, pro niž SERR nabízí několik modelových stupnic, mezi nimi všeobecnou stupnici pro čtení s porozuměním, čtení pro informaci a pro pochopení argumentace a čtení pokynů. (SERR: 71 nn.) Formulace těchto tří konkrétních stupnic představují Tabulky 2 až 4:

ČTENÍ S POROZUMĚNÍM – VŠEOBECNÁ STUPNICE

A1	Rozumí jednoduchým frázím ve velmi krátkých, jednoduchých textech a dokáže vyhledat známá jména, slova a základní fráze a podle potřeby se ve čtení vracet zpět.
A2	Rozumí krátkým, jednoduchým textům obsahujícím nejčastěji užívanou slovní zásobu včetně internacionalismů, které existují v jeho/jejím mateřském jazyce. Rozumí krátkým, jednoduchým textům, které se týkají běžných konkrétních záležitostí a obsahují častou každodenní slovní zásobu nebo jazyk vztahující se k práci
B1	Dokáže číst s porozuměním na uspokojivé úrovni nekomplikované faktografické texty vztahující se k tématům jeho/jejího oboru a zájmu.
B2	Dokáže číst do značné míry samostatně, přičemž používá techniku a rychlost čtení odpovídající různým textům a účelům. Dobře se orientuje při výběru příručních

¹⁸ <https://www.sozialministerium.at/Services/Leichter-Lesen.html>

	materiálů. Má rozsáhlou funkční „čtecí“ slovní zásobu, ale může mít problémy s málo častými idiomatickými spojeními.
C1	Rozumí podrobnostem v dlouhých a složitých textech, ať se vztahují k jeho/jejímu oboru či nikoli, za předpokladu, že má příležitost si znovu přečíst obtížné pasáže.
C2	Rozumí a kriticky interpretuje všechny formy písemného projevu včetně abstraktních textů náročných svou stavbou i jazykem, nebo velmi hovorových uměleckých i ostatních textů. Rozumí širokému rejstříku dlouhých a složitých textů, oceňuje jemné stylistické rozdíly a jak implicitní, tak explicitní významy textů.

Tabulka 2: Čtení s porozuměním – všeobecná stupnice.

ČTENÍ PRO INFORMACI A POCHOPENÍ ARGUMENTACE

A1	Dokáže v hrubých rysech pochopit obsah jednoduššího informativního materiálu a krátkých jednoduchých popisů, zejména pokud má k dispozici také vizuální oporu.
A2	Dokáže rozpoznat určité informace v jednodušších psaných materiálech, se kterými přichází do styku, jako jsou dopisy, brožury a krátké novinové články popisující události.
B1	Dokáže rozpoznat významné myšlenky v jednoduchých novinových článcích týkajících se běžných témat. Dokáže rozpoznat hlavní závěry v jasně uspořádaných argumentativních textech. Dokáže rozpoznat linii argumentace ve zpracování prezentovaného problému, i když ne vždy do podrobností.
B2	Dokáže si najít informace, myšlenky a názory ve vysoce odborných zdrojích v rámci svého oboru. Dokáže porozumět odborným článkům mimo svůj obor za předpokladu, že občas může nahlédnout do slovníku, aby se utvrdil(a), že jeho/její pochopení termínů je správné. Dokáže porozumět článkům a zprávám zabývajícím se současnými problémy, v nichž autoři zauímají konkrétní postoje či stanoviska.
C1	Dokáže dopodrobna porozumět širokému okruhu dlouhých, složitých textů, se kterými se může setkat ve společenském, profesním nebo akademickém životě, a rozpoznat jemné významové odstíny postojů a vyřčených i nevyřčených názorů.
C2	viz C1

Tabulka 3: Čtení pro informaci a pochopení argumentace.

ČTENÍ POKYŇŮ

A1	Dokáže se řídit krátkými, jednoduše napsanými orientačními pokyny (např. jdi z bodu X do bodu Y).
A2	Dokáže porozumět směrnicím, například týkajícím se bezpečnosti, pokud jsou vyjádřeny jednoduchým jazykem. Dokáže porozumět jednoduchým návodům k přístrojům, se kterými se setkává v každodenním životě, např. u veřejného telefonu.
B1	Dokáže porozumět jasně napsaným, jednoduše formulovaným návodům týkajícím se nějakého zařízení.
B2	Dokáže porozumět dlouhým, složitým návodům ve svém oboru, včetně podrobností týkajících se podmínek a varování, a to za předpokladu, že si může znovu přečíst obtížné pasáže.
C1	Dokáže detailně porozumět dlouhým, složitým návodům týkajícím se nového zařízení nebo postupu bez ohledu na to, zda se vztahují k oblasti jeho/její specializace nebo ne, a to za předpokladu, že si může znovu přečíst obtížné pasáže.
C2	viz C1

Tabulka 4: Čtení pokynů.

Z tabulek je vidět, jaké kompetence se od uživatelů jazyka na jednotlivých úrovních očekávají, nicméně jejich formulace jsou podobně široké a vágní jako u jiných dokumentů, které se týkají bezbariérové komunikace, a je tak na jednotlivých státech a organizacích, jakým způsobem tyto obecné rámce převedou do konkrétních textů.

2.3 JEDNODUCHÝ JAZYK: SOUČASNÝ STAV UŽÍVÁNÍ

Valné shromáždění OSN přijalo 13. prosince 2006 *Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením*, která „[j]e založena na principu rovnoprávnosti a zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti“ a jako jeden z cílů stanovuje rovnoprávnou možnost komunikace osob se zdravotním postižením.¹⁹ Podle definice v úvodu úmluvy komunikace „zahrnuje řeč, zobrazení textu, Braillovo písmo, dotekovou komunikaci, zvětšené písmo, přístupná multimediální zařízení, jakož i psaný jazyk, zvukové systémy, jednoduchou formu řeči,

¹⁹ <https://www.mpsv.cz/umluva-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim>

digitalizovaný hlas a augmentativní a alternativní způsoby, prostředky a formáty komunikace, včetně dostupných informačních a komunikačních technologií“ (Sdělení č. 10/2010 Sb., čl. 2).

Signatářské státy se zavazují přijmout taková opatření, kterými umožní osobám se zdravotním postižením uplatnit svá práva „vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky na rovnoprávném základě s ostatními, a to prostřednictvím všech forem komunikace dle vlastní volby“ (čl. 21), i zaručit, „aby byly volební postupy, zařízení a materiály vhodné, přístupné a snadno srozumitelné a použitelné“ (čl. 29). Tyto závazky jsou vedeny v obecné rovině a ponechávají každé signatářské zemi poměrně velkou volnost ve způsobu, jakým tyto závazky rovnoprávné a srozumitelné komunikace splní. Česká republika tuto úmluvu podepsala v roce 2007, Rakousko v roce 2008, Belgie v roce 2009, Spolková republika Německo v roce 2011, Nizozemsko v roce 2016.

2.3.1 Německo

V návaznosti na podpis *Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením* bylo v Německu v roce 2011 vydáno *Nařízení o bezbariérové informační technice* (Verordnung zur Schaffung barrierefreier Informationstechnik nach dem Behindertengleichstellungsgesetz, BITV), jehož cílem je „umožnit a zaručit komplexní a v podstatě neomezený bezbariérový systém moderních informačních a komunikačních technologií“ (BITV §1 čl. 1). Nařízení platí pro orgány státní správy a jejich komunikaci s veřejností. Paragraf 4 tohoto nařízení se týká Leichte Sprache a stanoví, že se „na domovské stránce internetových stránek orgánu veřejné správy musí být v německém znakovém jazyce a ve srozumitelném jazyce uvedeny následující informace:

1. informace o hlavním obsahu,
2. informace o navigaci na stránce,
3. vysvětlení základního obsahu prohlášení o přístupnosti,
4. odkazy na další informace dostupné na těchto webových stránkách v německém znakovém jazyce a v Leichte Sprache.“ (BITV: 3)

Tímto nařízením se řídí webové stránky německé státní správy, jako jsou stránky Spolkového sněmu²⁰, vlády²¹ nebo Institutu Roberta Kocha²² či orgánu pro zajištění voleb

²⁰ https://www.bundestag.de/leichte_sprache

²¹ <https://www.bundesregierung.de/breg-de/leichte-sprache?view=>

²² <https://www.rki.de/DE/Service/Leichte-Sprache/leichtesprache-node.html;jsessionid=E7DA9C64EAF8E8A0CC9F3722E3B290E6.internet092>

Bundeswahlleiter (viz ještě dále). Hned na hlavní stránce lze najít tlačítko pro zobrazení stránek v jednoduchém jazyce a vedle něj tlačítko pro přepnutí do znakového jazyka i informace o přístupnosti stránky, v nichž je zpravidla také uveden seznam částí, které nejsou bezbariérové.

Přístup ke srozumitelným a snadno použitelným volebním materiálům podle čl. 29 úmluvy je občanům v nizozemsko- a německojazyčných zemích zajištěn na úrovni federace nebo jednotlivých zemí či oblastí, v České republice informace poskytuje vláda na svých webových stránkách.²³ Zde jsou uvedeny odkazy na videa v českém znakovém jazyce a na informační letáky ve snadno srozumitelné podobě, které vznikly ve spolupráci se Společností pro podporu lidí s mentálním postižením v ČR (viz ještě dále).

V Německu zajišťuje přípravu a průběh voleb do Spolkového sněmu a Evropského parlamentu tzv. Bundeswahlleiter („vedoucí spolkových voleb“), kterým je zpravidla ředitel statistického úřadu. Provozuje také svůj webový portál, na němž jsou dostupné informace k průběhu i výsledkům voleb. Portál nabízí tři možnosti zobrazení – běžné, v německém znakovém jazyce a v *Leichte Sprache*.²⁴ Německá politická reprezentace dlouhodobě podporuje větší zapojení občanů do politického života země. K tomuto účelu bylo v roce 1952 založeno Spolkové ústředí pro politické vzdělávání (*Bundeszentrale für politische Bildung*, BPB), jehož cílem „je podporovat demokratické povědomí obyvatelstva a umožnit lidem ve Spolkové republice Německo, aby se zralým, kritickým a aktivním způsobem účastnili politického života“.²⁵ Stránky BPB jsou nabízeny kromě standardního zobrazení také ve znakovém jazyce a *Leichte Sprache*. I zde jsou dostupné informace o volbách a jejich průběhu a také odkazy na volební programy jednotlivých stran kandidujících do Spolkového sněmu ve volbách 2021. Z hlavních stran v současné německé politice (tedy těch, které se ve volbách 2017 dostaly do Spolkového sněmu) převedly svůj program do *Leichte Sprache* všechny kromě jedné, pravicově-populistické *Alternative für Deutschland* (AfD).

2.3.2 Nizozemsko a Vlámsko

Obdobou Spolkového ústředí pro politické vzdělávání je v Nizozemsku spolek ProDemos se sídlem v Haagu naproti *Binnenhofu*, kde se schází nizozemský parlament. Cílem spolku s podtitulem „Dům pro demokracii“ je osvěta obyvatel o občanství, právním státě

²³ <https://www.vlada.cz/cz/ppov/vvozp/aktuality/pristupnost-voleb-do-poslanecke-snemovny-osobam-se-zdravotnim-postizenim-190882/>

²⁴ <https://www.bundeswahlleiter.de/info/leichte-sprache/bwl.html>

²⁵ <https://www.bpb.de/die-bpb/ueber-uns/auftrag/51248/leitbild-der-bundeszentrale-fuer-politische-bildung/#node-content-title-1>

a demokracii.²⁶ ProDemos je zčásti financován nizozemským ministerstvem vnitra (srov. Jaarrekening 2020) a je zaměřen praktičtěji než BPB, nabízí politické exkurze, přednášky hostů a výukové materiály na aktuální témata z oblasti demokracie a právního státu. Podobně jako BPB v Německu informuje také ProDemos o volbách, a to i v jednoduchém jazyce. Výstupem je Verkiezingskrant (,volební noviny‘), dokument o volbách, nejnověji o komunálních volbách v roce 2022, ve srozumitelné formě, který je určen zejména lidem, „pro něž je čtení a psaní obtížné. Tyto noviny srozumitelným jazykem vysvětlují, o čem jsou komunální volby, jak probíhá hlasování a co dělá obecní zastupitelstvo“.²⁷ Poslední parlamentní volby proběhly v Nizozemsku v roce 2021 a na stránkách ProDemosu byl zveřejněn soupis volebních programů vydaných v jednoduchém jazyce. Podobně jako v Německu vydala upravenou verzi svého programu i většina stran kandidujících do nizozemského parlamentu.²⁸

Jak bylo zmíněno výše, jazykovou politiku v nizozemskojazyčné oblasti (Nizozemsko, Vlámsko) z velké části řídí a ovlivňuje Taalunie. Pro tuto oblast nebyla vydána oficiální nařízení jako BITV v Německu, nicméně v rámci Taalunie vznikl roku 2016 program *Nizozemsko-vlámská síť pro srozumitelnou veřejnou správu* (Nederlands-Vlaamse Netwerk Begrijpelijke Overheid, NBO). Jejím cílem je „podpořit spolupráci veřejných institucí v Nizozemsku a Belgii v oblasti srozumitelného jazyka: vyměňovat si informace a zkušenosti, sdílet modely a návody a vytvářet společné akce a politiky“.²⁹ Tomuto cíli se věnují především dvě kampaně: *Direct Duidelijk* v Nizozemsku s podporou ministerstva vnitra a *Heerlijk Helder* ve Vlámku s podporou vlámských úřadů. V obou případech kampaň usiluje o srozumitelnou komunikaci úřadů s občany; nejedná se tedy o překlad informací do jednoduchého jazyka, ale o obecně přístupnou, jasnou a pochopitelnou komunikaci. *Direct Duidelijk* se spojila s iniciativou *Gebruiker Centraal* (,uživatel na prvním místě‘), v níž profesionálové z oblasti politiky, médií a komunikace usilují o to, aby (online) komunikace úřadů s občany byla vytvářena s ohledem na koncového uživatele-občana.³⁰ Na webových stránkách projektů je k dispozici mnoho praktických nástrojů pro tvorbu a následnou kontrolu srozumitelných textů, ale také teoretické návody. Obecně je strategie pro srozumitelné psaní shrnuta do čtyř kroků:

- 1) Vezměte v úvahu svůj účel a čtenáře.
- 2) Zajistěte jasnou a soudržnou výstavbu.

²⁶ <https://prodemos.nl/over-prodemos/>

²⁷ <https://prodemos.nl/samenwerking/gemeenten/verkiezingskrant-in-gewone-taal-2022/>

²⁸ <https://prodemos.nl/verkiezingen/tweede-kamerverkiezingen/verkiezingsprogrammas-in-duidelijke-taal/>

²⁹ <https://taalunie.org/dossiers/44/begrijpelijke-overheidstaal>

³⁰ <https://www.gebruikercentraal.nl/over-gebruiker-centraal/>

- 3) Používejte srozumitelná slova a věty.
- 4) Vyhradte si čas na závěrečnou kontrolu.³¹

Komunikace je považována za jasnou a úspěšnou, „pokud jsou její formulace, struktura a styl natolik srozumitelné, že členové cílové skupiny:

- 1) mohou snadno najít potřebné informace,
- 2) informacím okamžitě porozumí,
- 3) informace mohou bez problémů používat.“³²

Webové stránky a další informační materiály nizozemské a vlámské státní správy jsou vytvářeny v souladu s výše uvedenými principy srozumitelné komunikace, nadto jsou některé informace a shrnutí důležitých témat dostupné také v jednoduchém jazyce. V nedávné době se jednalo především o informace o nařízeních týkajících se koronavirové situace: záznamy z tiskových konferencí, na nichž byla představována nová opatření, byly následně publikovány ve standardní a zjednodušené formě na webových stránkách. Těmto textům se bude věnovat praktická část práce. Dále vznikly materiály obecnějšího charakteru k nemoci covid-19, k očkování nebo karanténě a izolaci.

2.3.3 Česká republika

Právo na informace v České republice zaručuje *Listina základních práv a svobod* (čl. 17, ústavní zákon č. 2/1993 sb. Ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.), která ukládá českým správním orgánům povinnost přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti, ale zůstává stále v obecné rovině (Chromý et al. 2021: 38). V roce 2015 tehdejší vláda České republiky v návaznosti na *Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením* schválila *Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015–2020* (NPP), v němž stanovuje úkoly, jejichž plnění má vést k rovnoprávnému zapojení osob se zdravotním postižením do života ve společnosti. Jedním z cílů je podle Plánu „[z]ajistit v maximální možné míře přístup k informacím a službám veřejné správy na rovnoprávném základě také osobám se zdravotním postižením“ (NPP: 38) a z tohoto cíle vyplývající úkol „[v]ypracovat metodiku pro tvorbu informačních materiálů a textů veřejné správy přístupných ve snadno čitelné a srozumitelné formě (easy-to-read) nejen pro osoby se sníženou schopností vnímání informací“ (39).

³¹ <https://www.gebruikercentraal.nl/instrumenten/schrijfwijzer/>

³² <https://overheid.vlaanderen.be/communicatie/heerlijk-helder/wat-is-heerlijk-heldere-taal>

Tato metodika vznikla roku 2017 a je dostupná na portále *Kvalita ve veřejné správě*,³³ stejně jako několik příruček s informacemi pro občany v jednoduché češtině. Vydávání těchto materiálů je v gesci ministerstva vnitra (MV), nicméně přímo na webových stránkách ministerstva není žádný odkaz na systematicky nabízené informace v jednoduché češtině, podobně jako na stránkách dalších ministerstev či jiných orgánů státní správy. Na stránkách MV je ke stažení jeden informační leták o koronaviru v jednoduché češtině³⁴ a jeden informační leták v jednoduché češtině týkající se pandemie koronaviru je ke stažení také z tzv. covid portálu provozovaného ministerstvem zdravotnictví.³⁵

Informace napsané jednoduchou češtinou vydává také *Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením* (SPMP), která se podílela i na vydání výše zmíněné metodiky ministerstva vnitra a při tvorbě zjednodušených materiálů vychází také z českého překladu *Evropských pravidel pro tvorbu snadno srozumitelných informací* vydaných organizací Inclusion Europe.³⁶ Na stránkách SPMP jsou ke stažení materiály psané jednoduchou češtinou, které informují o obecných (*Život ženy, Život muže*) a politických tématech (*Občanská práva, Jak se hlasuje do poslanecké sněmovny*), dostupná je zde také *Úmluva o právech lidí s postižením* převedená do jednoduché češtiny.³⁷

Z výše uvedeného shrnutí je jasné, že každá země má nastavené vlastní mechanismy jazykové politiky, v základu však často můžeme najít shodné principy – i ve vztahu ke snaze nabídnout možnost srozumitelné komunikace. Koncept jednoduchého jazyka jako redukované variety daného přirozeného jazyka se tedy neomezuje pouze na kontext jednoho jazyka, naopak se jedná o univerzální tendenci produkovat texty, které tuto srozumitelnou komunikaci umožní. Je tedy možné sledovat obecné rysy zjednodušených variet, které lze zkoumat pomocí standardizovaných testů a vzorců, o nichž bude podrobněji pojednáno v dalších kapitolách práce.

2.4 HISTORIE

Systematická tvorba srozumitelných textů je cílem tzv. Plain-Language-Movement, hnutí, které vzniklo v USA a usilovalo (a stále usiluje) o srozumitelnou komunikaci v angličtině

³³ www.kvalitavs.cz

³⁴ <https://www.mvcr.cz/clanek/koronavirus-covid-19-lide-s-postizenim-disabilitou-a-specialnimi-komunikacnimi-potrebami.aspx>

³⁵ <https://covid.gov.cz/situace/osoby-se-zdravotnim-postizenim/informace-pro-intelektove-znevychodnene>

³⁶ Organizace sdružující neziskové lidskoprávní organizace v Evropě, které se zasazují o práva osob se zdravotním postižením. S podporou Evropské unie vytváří také metodické pokyny a informační materiály pro zjednodušený jazyk. <https://www.inclusion-europe.eu/about-us/>

³⁷ <https://www.spmpcr.cz/produkty/93>

(srov. Adler 2012). Plain language se, podobně jako výše popsané koncepty Direct Duidelijk a Heerlijk Helder, nesoustředí primárně na osoby se zdravotním postižením, nicméně některé rysy a pravidla obě pojetí sdílí. Jednoduchý jazyk do jisté míry vznikl jako reakce na potřebu inkluzivní a srozumitelné komunikace (Bredel / Maaß 2016: 45). Snahy o tuto formu komunikace se nejdříve objevují v USA a skandinávských zemích a postupně se zjednodušené formy jazyka vyvíjejí i v dalších zemích (ibid.), v některých jsou zakotveny i v právním řádu (viz kap. 2.3).

Poprvé se však toto téma objevuje již v první polovině 20. století, kdy začala vznikat první systematizovaná kritéria textů a prostředky pro jejich hodnocení. Cílem hodnocení byly na začátku především školní učebnice (Bredel / Maaß 2016: 46). První test srozumitelnosti vznikl roku 1923 v Ohio. Bertha Lively a S. L. Pressey se v něm zaměřili na náročnost slovní zásoby a problémy, které s sebou přináší přílišné zatížení náročnými slovy ve středoškolských učebnicích. Jejich test měřil počet různých slov v každých 1000 slovech textu a počet slov, která nejsou na seznamu 10 000 nejfrekventovanějších anglických slov, jež sestavil americký psycholog Edward L. Thorndike z Kolumbijské univerzity v roce 1921 (DuBay 2004: 12, 14). Na tento test navázal tzv. Winnetka-test (pojmenován po působišti jeho autorů) Mabel Vogel a Carletona Washburna z roku 1928. Tento test rovněž bere v úvahu lexikální složení textu, ale hodnotí také další faktory jako délku a konstrukci odstavců, složitost větných struktur nebo vizuální provedení celého textu (Bredel / Maaß 2016: 46). Podle autorů jejich přístup umožňuje stanovit věkovou skupinu, pro kterou lze jazykovou obtížnost textu považovat za přiměřenou (DuBay 2004: 14).

Později se testy čitelnosti textů ukázaly jako užitečné také pro dospělou populaci s nižšími čtenářskými schopnostmi a pro dospělé studenty angličtiny jako cizího jazyka (všechny dosud zmíněné testy vznikaly pro angličtinu) (Dale / Chall 1949: 24). Dale-Challův vzorec čitelnosti z roku 1948 zohledňuje parametry jako počet písmen nebo slabik ve slově, délku věty, používání slov nad rámec základní slovní zásoby a počet předložkových spojení (jako ukazatel nominálního stylu) a pasivních konstrukcí. Jedním z nejvlivnějších testů srozumitelnosti je tzv. Flesch Reading Ease, vyvinutý roku 1948 Rudolphem Fleschem. Tento výpočet čitelnosti je méně diferencovaný než některé dříve publikované vzorce, protože se zakládá (pouze) na průměrné délce slov a vět. To však může být výhodné, neboť je takto Fleschův index v praxi snadněji aplikovatelný. Fleschova metoda byla následně upravena pro specifika různých jazyků a dodnes se používá pro strojové testování srozumitelnosti textů (Bredel / Maaß 2016: 47).

Od padesátých let 20. století se testy čitelnosti zaměřují nejen na školní texty určené dětem a dospívajícím, ale stále častěji také na odborné texty určené pro čtenáře mimo obor. Zkoumají, jak lze odborné texty co nejsrozumitelněji prezentovat i laickému publiku (Bredel / Maaß 2016: 60–61). Jedním z prvních akademiků, který výzkum srozumitelnosti textů přenesl do praktických odvětví, byl Robert Gunning. Po promoci pracoval v nakladatelství a zároveň spolupracoval s mnoha redakcemi, kde pomáhal editorům a redaktorům oslovit srozumitelnými texty široké publikum (DuBay 2004: 24). V roce 1952 publikoval Gunning tzv. FOG Index, který se stal populární díky svému snadnému použití. Používá dvě proměnné – průměrnou délku věty a počet slov s více než dvěma slabikami ve vzorku 100 slov (DuBay 2004: 25). Pro angličtinu existuje řada dalších vzorců, které většinou pracují s obecnými parametry textu jako s průměrným počtem slabik ve slově nebo slov ve větě (Chromý et al. 2021: 39).

Tyto vzorce však nejsou jednoduše přenositelné na jiné jazyky, obzvláště ty negermánské, neboť i tyto obecné parametry mají v různých jazycích různé průměrné hodnoty: počet krátkých a dlouhých slov ve větách ovlivňuje například to, jestli má daný jazyk členy, flektivní morfologii nebo často užívá kompozita. Pro jiné jazyky než angličtinu tak vznikly specifické vzorce nebo úpravy vzorců původních. V Německu vznikl komplexnější přístup k měření srozumitelnosti textů, tzv. Hamburger Verständlichkeitskonzept (hamburské pojetí srozumitelnosti) (Langer / Schulz von Thun 1974), který vychází ze čtyř aspektů textu: jednoduchost, členění/uspořádání, délka/hutnost a dynamičnost. Problémem tohoto přístupu je skutečnost, že kromě délky u těchto aspektů není možná jasná operacionalizace, a hodnotitelé tak mají velký vliv na výsledky. Právě subjektivitu tohoto přístupu vidí autoři naopak jako přínosnou, pokud je založena na odpovědích od velkého počtu respondentů.

Srozumitelností textů v nizozemskojazyčném prostředí se v současnosti zabývá výzkumná skupina *Language and Translation Technology Team* na Univerzitě Gent. V rámci výzkumu vyvinuli demoverzi programu, který každému uživateli umožní spočítat srozumitelnost nahraného textu. Tento program lze použít na nizozemské i anglické texty a spočítat jeho prostřednictvím dvanáct vzorců čitelnosti (sedm pro angličtinu, čtyři pro nizozemštinu a jeden pro švédštinu) (De Clercq / Hoste 2014: 148). Druhý program vyvinutý touto skupinou, *Stylene*³⁸, je určen ke stylometrické analýze textu. Program spočítá počet vět a slov, slova lemmatizuje a přiřadí ke slovnímu druhu, určí nejpravděpodobnější typ textu

³⁸ <https://www.clips.uantwerpen.be/cgi-bin/stylenedemo.html>

(poezie, literatura faktu, pohádky) a také autory, kteří píšou podobným stylem, na základě srovnání s korpusem dalších textů.

Pro češtinu je zásadní Mistríkův vzorec, publikovaný Jozefem Mistríkem ve studii *Meranie zrozumiteľnosti prehovoru* (Mistrík, 1968). Tento vzorec byl původně vyvinut pro slovenštinu, ale lze jej použít i pro češtinu. Podobně jako FOG index pracuje s průměrnou délkou vět a slov, ale navíc také s počtem rozdílných slov. Pro měření se doporučuje zvolit vzorek textu s minimálním počtem 300 slov. V současné době lingvisté z Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK a Ústavu formální a aplikované lingvistiky MFF UK vyvíjejí v rámci projektu Linguistic Factors of Readability in Czech Administrative and Educational Texts (LiFR) metodu experimentálního zkoumání srozumitelnosti českého textu, která „se snaží překonat různé nedostatky spojené s dosavadním způsobem zjišťování srozumitelnosti textu“³⁹ (Chromý et al. 2021: 40). Cílem této metody je „identifikovat faktory, které ovlivňují porozumění textu (a které naopak nikoliv), a také jejich vzájemné interakce (Chromý et al. 2021: 41). Dosáhnout toho chce propojením tří aspektů srozumitelnosti textu:

1. míry porozumění přečtenému textu;
2. kvantitativní textové charakteristiky;
3. subjektivního hodnocení textových charakteristik (podle hamburského modelu, viz výše) (ibid.)

Nesrovnávají se různé texty, ale různé verze stejného textu, které jsou vytvořeny tzv. parafrázery, tedy osobami, které nevědí o cílech výzkumu a mají za úkol daný text parafrázovat za nějakým konkrétním účelem (zvýšit jeho srozumitelnost apod.). Obsah a téma textu zůstávají identické, čímž se neutralizuje role tématu a informační bohatosti textů. Respondenti následně čtou různé texty a subjektivně je hodnotí (Chromý et al. 2021: 42).

Navzdory opakované kritice těchto klasických vzorců čitelnosti⁴⁰ se z nedostatku lepších dodnes často používají. Například vzorec Flesch Reading Ease je standardní součástí každého textového procesoru MS Word.

³⁹ Mezi nedostatky dosavadních studií srozumitelnost textů uvádí autor např. skutečnost, že některé (tzv. apriorní) studie nejdříve stanoví charakteristiky textu, na jejichž základě poté měří jeho srozumitelnost, aniž by však bylo možné spolehlivě určit, nakolik je tato srozumitelnost psychologicky reálná (s. 40).

⁴⁰ Především skutečnost, že jsou založeny na průměrné délce slov a vět, tedy na předpokladu, že delší věty jsou složitější než kratší, ačkoli složitost textu závisí na více faktorech.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

V předchozích kapitolách byla shrnuta teoretická východiska konceptu jednoduchého jazyka a jeho rozšíření v nizozemsko-, německo- a českojazyčné oblasti. V následující, praktické části práce budou nejdříve shrnuta existující pravidla jednoduchých textů na různých jazykových rovinách. Následně bude prověřeno, do jaké míry jsou tato pravidla uplatňována v praxi – bude představena analýza vybraného vzorku textů v nizozemštině a němčině, a to jak v původní neupravené verzi, tak v překladu do eenvoudige taal a Leichte Sprache. Výsledky analýzy budou následně srovnány s analýzou českých textů, neboť jedním z cílů této práce je analyzovat vnitrotextové ukazatele textů psaných v jednoduchém jazyce a aplikovat získané poznatky na texty z českojazyčného prostředí, kde koncept jednoduchého jazyka zatím není rozšířen tolik jako v dalších zkoumaných zemích.

3.1 PRAVIDLA JEDNODUCHÉHO JAZYKA

Texty psané v jednoduchém jazyce usilují o srozumitelnost orientovanou na adresáta, při čemž je důležité zohlednit kategorii „funkční přiměřenosti: co dělá text nejen srozumitelným, ale také přiměřeným pro adresáta, obsah i komunikační situaci?“ (Bock 2014: 1). Zohlednění funkční přiměřenosti textu by tedy mělo patřit mezi základní předpoklady tvorby zjednodušených textů. Návodu a příruček pro tvorbu textů v jednoduchém jazyce vznikla řada (viz ještě dále), nicméně vědecky podložená kodifikace existuje pouze pro němčinu. Výše byl také popsán rozdíl mezi jednoduchým jazykem jako varietou určenou pro osoby s kognitivními omezeními a srozumitelným jazykem jako formou spisovného jazyka psanou tak, aby byla přístupná široké skupině čtenářů. Takovéto srozumitelné formě spisovného jazyka by odpovídala úroveň B1 podle SERR. Mluvníci na této úrovni „[r]ozumí hlavním myšlenkám srozumitelné spisovné vstupní informace (input) týkající se běžných témat, se kterými se pravidelně setkává v práci, ve škole, ve volném čase atd.“ Naopak jednoduchý jazyk odpovídá úrovni A1 („rozumí jednoduchým frázím ve velmi krátkých, jednoduchých textech a dokáže vyhledat známá jména, slova a základní fráze a podle potřeby se ve čtení vracet zpět“) až A2 („rozumí krátkým, jednoduchým textům obsahujícím nejčastěji užívanou slovní zásobu včetně internacionalismů, které existují v jeho/jejím mateřském jazyce“), jak zmiňuje i Bredel / Maß (2016: 145).

V německojazyčné oblasti upravuje jazykovou normu řada kodifikačních příruček nakladatelství Duden Verlag. V rámci této řady v roce 2016 vyšlo několik příruček také

k tématu jednoduchého jazyka: nejrozsáhlejší a teoretická *Leichte Sprache*, stručnější souhrn rad pro praxi *Ratgeber Leichte Sprache: Die wichtigsten Regeln und Empfehlungen für die Praxis* a spolu s nimi také učebnice a pracovní sešit. Teoretická příručka z velké části vychází z dřívější publikace jedné z autorek, Christiane Maaß, *Leichte Sprache: pravidla* (*Leichte Sprache: das Regelbuch*) vydané v roce 2015. Autorka působí ve výzkumné skupině „Leichte Sprache“ na univerzitě v Hildesheimu, která vydává řadu příruček nazvanou *Bezbariérová komunikace* (*Barrierfreie Kommunikation*), a zmíněná příručka je prvním svazkem této řady (Maaß 2015, srov. také Maaß / Rink / Zehrer (2014)).

V nizozemskojazyčné ani českojazyčné oblasti naopak jazykovědné autority žádnou podobnou příručku nevydaly. Jednotlivé instituce, které vydávají texty v jednoduchém jazyce, zpravidla mají stanoveny metodiky, které jsou však založeny spíše na praktických zkušenostech a obecných formulacích v právních textech (viz Úmluva), nikoli na jazykovědných datech. V Nizozemsku tipy pro psaní textů v jednoduchém jazyce (na úrovni A2) vydala organizace Stichting Lezen & Schrijven v letáku *Jednoduchý jazyk pro osoby s nízkou gramotností* (*Eenvoudige taal voor laaggeletterden, ETL*). Tento dokument obsahuje obecnější rady jak k typografii a struktuře textu (max. 3 podnadpisy, 2–10 vět v odstavci, velikost písma 12 a větší), tak k syntaxi (slovesa v činném rodě, vyhýbat se podřadným souvětím) a používání obrázků (ETL 2017). V ČR se podle informací pracovníka SPMP⁴¹ v metodice tvorby textů v jednoduché češtině užívá česká verze návodu vydaného organizací Inclusion Europe (Inclusion Europe 2009), z nichž vychází i metodika Ministerstva vnitra ČR (Janáč Kochmanová 2021):

- Jazyk se řídí vlastními pravopisnými pravidly a vychází z evropských norem.
- Texty odpovídají jazykovým úrovním A2 nebo A1.
- Používají se jednoduchá a známá slova, ale nepíše se dětinsky.
- Situace se vysvětlují na příkladech.
- Vybírají se pro čtenáře zásadní informace, text se vyhýbá výjimkám.
- Text se přehledně strukturuje, využívá grafiky, piktogramy.
- Věty jsou krátké a dělené do odstavců.
- Sdělení je psáno pozitivně a v aktivním jazyce.
- Každá věta je psána na samostatný řádek.

⁴¹ Informace poskytl prostřednictvím e-mailové komunikace pracovník SPMP Jakub Nepejchal.

Podrobnější pravidla pro psaní textů v jednoduchém jazyce budou shrnuta v následující části textu. Vycházejí z německých příruček *Leichte Sprache* a *Leichte Sprache: das Regelbuch*; pravidla, která se vztahují jen na němčinu, příp. germánské jazyky, budou zmíněna okrajově nebo vynechána.

Autorky Christiane Maaß a Ursula Bredel v příručce řady Duden jednoduchý jazyk definují jako „plánovanou varietu němčiny charakteristickou systematickým zjednodušením syntaxe a slovní zásoby“ (Blumesberger 2016: 155). Informace v textech psaných jednoduchým jazykem by měly být bezprostředně dostupné (Bredel / Maaß 2016: 408): preferovány jsou krátké věty, pisatel by se měl vyhnout dlouhým rámcovým konstrukcím s nepřehlednou tematickou strukturou.⁴² Pokud je v textu použito slovo, které potřebuje další vysvětlení, je třeba toto vysvětlení uvést u každého výskytu slova, ne pouze jednou na začátku (ibid.).

3.1.1 Typografie, interpunkce

Každá věta je v jednoduchém jazyce uvedena na samostatném řádku a ukončena tečkou, otazníkem nebo vykřičníkem, naopak čárka v jednoduchém jazyce nemá opodstatnění (Maaß 2015: 87). Dvojtečka se užívá pro uvození výčtu. Maaß (2015: 88) navrhuje také nový znak: mediopunkt, tečku uprostřed řádku, která má být umístěna v kompozitech mezi jednotlivými základovými slovy a usnadňovat tak čtení složených slov.⁴³ Pokud se v textu objevují číselné údaje, mají být psány arabskou číslicí, nikoli římskou nebo slovy (Maaß 2015: 94).

3.1.2 Slovní zásoba

Slovní zásoba má v jednoduchém jazyce být co nejsrozumitelnější. Pokud je to vzhledem k povaze textu možné, je vhodné užívat nadřazená slova („pták“ místo „sýkora uhelníček“), co nejkratší slova a žádná synonyma, naopak opakovat pro stejný pojem stejné slovo. Je vhodné se vyhnout také odborným termínům, pokud jsou důležité pro téma textu, uvádějí se termíny s vysvětlením (ibid. 97). Podobně by se v textu neměly vyskytovat zkratky typu „atd.“, nýbrž jejich rozepsané varianty („a tak dále“). Zkratky, které se v jazyce často

⁴² Rámcové větné konstrukce jsou typické pro germánské jazyky, které často využívají analytické, víceslovné slovesné tvary. Konjugovaný tvar plnovýznamového slovesa zpravidla tvoří jednu hranici rámce, nefinitní formy tvoří druhou hranici. Mezi těmito hranicemi je tzv. střední pole, jehož délka je omezena především pragmaticky. Je-li konstrukce příliš dlouhá a nepřehledná, je lepší ji na základě tzv. principu komplexity přesunout za druhou hranici rámce do rematické pozice (srov. Haeseryn et al. 2019).

⁴³ V jiných příručkách se v této funkci doporučuje použití spojovníku (*Schlag-anfall*). Tuto možnost Maaß odmítá, neboť spojovník již v jazyce má jinou funkci a jeho užití pro jednodušší čtení kompozit by znamenalo porušení pravidel jazyka a vedlo více ke zmatení čtenáře než ke snadnějšímu pochopení textu (Maaß 2015: 89). V praxi se však i přes tuto námitku mediopunkt neujal a více se užívá právě spojovník.

používají nebo jsou dokonce běžnější než spojení celých slov, lze použít i v jednoduchém jazyce (např. „WC“) (ibid. 99).

3.1.3 Morfologie

Pro větší srozumitelnost je sloveso v přítomném čase; minulému a budoucímu času je vhodné se vyhnout vždy, když je to možné.

Použití osobního zájmena v první a druhé osobě je povoleno (Maaß 2015: 133). Osobní zájmeno ve třetí osobě by mělo být v cílovém textu nahrazeno konkrétním jménem nebo označením, protože pro primární cílovou skupinu jednoduchého jazyka je obtížné určit, k čemu on/ona/ono odkazuje (srov. ibid. 134). Použití přivlastňovacího zájmena je však povoleno (ibid. 138).

Dospělým adresátům textu se zpravidla vyká, protože komunikace v jednoduchém jazyce má být snadno pochopitelná, ale ne dětinská, adresáti jsou rovnocenní partneři v komunikaci. Čtenáře je třeba brát vážně a podle toho se k nim chovat (srov. Bredel / Maaß 2016: 22).

3.1.4 Syntax

Rozdíl mezi standardní a jednoduchou varietou jazyka je nejvíce patrný ve větné stavbě, a to především v odborných textech. Pro odborný styl je typický tzv. nominální styl, v němž se často vyskytují substantivizace a nominální vazby místo vazeb slovesných. Takový styl má své opodstatnění, nicméně v jednoduchém jazyce je třeba se vyhýbat abstraktním označením a dlouhým, obtížně srozumitelným strukturám, proto je vhodné nominalizace rozepsat pomocí slovesné fráze (Maaß 2015: 103).

Slovesné tvary se užívají v aktivním tvaru. Pasivní konstrukce jsou kognitivně náročnější na zpracování, neboť v nich zpravidla není vyjádřen činitel nebo nositel děje, a je tak na čtenáři, aby jej pomocí bezprostředního kontextu nebo svých znalostí o světě identifikoval (srov. Bredel / Maaß 2016: 412).

Věty by neměly být komplexní, namísto souvětí je proto lepší vytvořit několik samostatných vět. Členění informací má být jednoduché a jednoznačné. Jedna věta obsahuje jednu výpověď, podrobnější informace nebo výčet jednotlivých položek již přesahují úroveň jednotlivého výroku, a tedy v jednoduchém jazyce i hranici věty. Tyto informace by proto měly být umístěny v samostatné větě, která začíná na novém řádku (Maaß 2015: 109).

3.1.5 Sémantika

Metafory lze použít, pouze pokud jsou transparentní a pochází z blízké reality čtenáře. Lze je také vysvětlit pomocí přirovnání. Metafora je pak srozumitelnější, ale text si zachovává svou obraznost a živost (Maaß 2015: 125): např.

Albert a Tereza jsou krkavčí rodiče.

Krkavčí rodiče znamená:

Albert a Tereza jsou špatní rodiče.

Negativní výrazy jsou pro pochopení složitější než výrazy pozitivní: při přečtení výpovědi si čtenář v mysli vytvoří obraz popisované situace, negativní význam se přidává až posléze, a vyžaduje tak další kognitivní operaci (Maaß 2015: 127). Pokud výpověď nelze formulovat pozitivně, pak je slovo vyjadřující negaci zvýrazněno tučně.

Některá z těchto pravidel se zrcadlí také v testech čitelnosti a srozumitelnosti textů, kterým se budou blíže věnovat následující části práce. Jsou to především pravidla týkající se délky vět, délky slov a jejich opakování v textu (tedy vyhýbání se synonymům), pasivních konstrukcí, nominalizací a zájmen. Tyto aspekty jednoduchého jazyka budou dále analyzovány na vzorku textů na aktuální téma koronavirové pandemie.

3.2 KORPUSY

Pro analýzu byly sestaveny vlastní korpusy z nizozemskojazyčných a německojazyčných textů pocházejících z oficiálních zdrojů nizozemské a německé státní správy a z českých textů na stejné téma. Před samotným sestavováním korpusů bylo potřeba určit jejich rozsah a téma. Dosáhnout určité míry reprezentativnosti je náročné i u rozsáhlejších korpusů a o to více u korpusů menších. Vzhledem k tomu, že cílem analýz je srovnat vlastnosti textů ze tří jazyků a vždy ve dvou varietách, byla hlavním kritériem při sestavování jednotlivých korpusů jejich srovnatelnost.

Hlavní zkoumanou oblastí užívání jednoduchého jazyka je oficiální komunikace orgánů státní správy s občany, proto byly zvoleny texty z oficiálních webových stránek nizozemské a německé státní správy. Na těchto stránkách totiž jsou často dostupné informace ve standardním jazyce i jejich překlad do jednoduchého jazyka. Korpusy jednoho jazyka (standard – jednoduchý jazyk) tak mohou zároveň být chápány jako paralelní. Srovnatelnost napříč jazyky je zajištěna podobným rozsahem korpusů a tematickým zaměřením: byly vybrány texty

vztahující se ke koronavirové pandemii, neboť takových textů bylo v posledních několika letech vydáno velké množství.

Potenciálním problémem tematického zaměření korpusů může být zkreslení výsledků v případě lexikálních analýz, např. klíčová slova budou ovlivněna více než v případě korpusů sestavených z tematicky rozrůzněných textů. Pro předkládanou analýzu nicméně tento problém není zásadní; ačkoli se klíčová slova budou pravděpodobně vztahovat k pandemii a onemocnění covid-19, stále bude možné vyvozovat další závěry, např. o množství používaných synonym (zkoumané na základě opakování slov v textu, tedy lexikální bohatosti).

V nizozemských korpusech NL Standard a NL Eenvoudig jsou zahrnuty obecné informace o koronavirových opatřeních a texty tiskových konferencí nizozemského premiéra Marka Rutteho a jejich překlady do jednoduchého jazyka. Rozsah NL Standard je 13637 tokenů a NL Eenvoudig 2755 tokenů (výpočet byl proveden nástrojem QuitaUp).

V německých korpusech DE Standard a DE Leicht jsou zahrnuta oznámení o nových vyhlášených opatřeních a jejich překlady do jednoduchého jazyka. Rozsah DE Standard je 14101 tokenů a DE Leicht 2419 tokenů (výpočet byl proveden nástrojem QuitaUp).

Jak bylo zmíněno výše, v češtině existuje pouze několik oficiálních dokumentů k tématu pandemie v jednoduché češtině; tyto dokumenty také tvoří český korpus textů k analýze. Vzhledem k tomu, že se jedná o letáky s všeobecnými informacemi účelově vytvořené v jednoduché češtině a ne o překlad textů, které primárně vznikly ve standardní češtině, nejsou české korpusy CZ Jednoduché a CZ Standard paralelní v tom smyslu, jak bylo popsáno u korpusů nizozemských a německých. Z toho důvodu se texty v korpusu CZ Standard tematicky mírně liší od textů v korpusu CZ Jednoduché. CZ Standard tvoří obecné informace o koronaviru vydané Ministerstvem zdravotnictví ČR, tiskové zprávy ministerstev týkající se pandemie koronaviru a jednotlivých přijatých opatření a znění mimořádného opatření. Rozsah korpusu CZ Standard je 15973 tokenů, CZ Jednoduché 907 tokenů.

3.3 HYPOTÉZA

K analýze byly použity dvě skupiny textů: standardní, nezjednodušené texty a texty v jednoduchém jazyce. Předpokladem výzkumu bylo, že texty v jednoduchém jazyce budou čitelnější a snáze srozumitelnější než texty nezjednodušené. Analýzy byly provedeny s cílem ověřit tento předpoklad, srovnat vnitrotextové ukazatele standardních a jednoduchých textů v různých jazycích a stanovit jejich úroveň podle hodnot určených testy srozumitelnosti.

Vzhledem k tomu, že všechny texty pocházejí z oficiálních zdrojů státní správy, bylo jedním z cílů určit, do jaké míry orgány státní správy v Německu, Nizozemsku a České republice ve své komunikaci s občany implementovaly principy srozumitelné komunikace a obzvláště pak do jaké míry jsou texty v jednoduchém jazyce opravdu jednoduché a srozumitelné. Analýzy se zaměřily na následující kritéria, která ve své analýze srozumitelnosti pokynů k vyplnění daňového přiznání sledovala také Dvořáková (2021):

- Délka vět
- Délka slov
- Pasivní konstrukce
- Nominalizace
- Osobní zájmena
- Slovní zásoba a její bohatost
- Čitelnost, srozumitelnost textů

Hypotézou této práce je, že nezjednodušené texty budou obsahovat delší věty i slova, více pasivních konstrukcí, nominalizací a synonymních výrazů, a naopak méně osobních zájmen, tedy že budou hůře čitelné. Další hypotézou je, že texty psané jednoduchou češtinou budou vzhledem k chybějící tradici a zkušenostem složitější než texty v *Leichte Sprache* a *eenvoudige taal*.

3.4 METODA

Jednotlivé korpusy byly analyzovány pomocí nástrojů, které nabízí program Microsoft Word a korpusový manažer Sketch Engine, a nástroje pro stylometrickou analýzu QuitaUp, dostupného v rámci Českého národního korpusu. Pro výpočet vzorců čitelnosti byly použity kalkulačky s upravenými vzorci dostupné online (viz kap. 3.4.1).

Textový editor MS Word nabízí možnost zobrazit tzv. statistiky čitelnosti: program automaticky spočítá počet slov, znaků, odstavců a vět v dokumentu a dále také průměrný počet vět v odstavci, slov ve větě a znaků ve slově. Informace o způsobu, jakým se tyto hodnoty počítají, však nejsou dostupné. Postup je zjevný u počtu slov (soubor znaků oddělený z obou stran mezerami), znaků a odstavců (odstavce jsou od sebe odděleny klávesou Enter), nikoli však vět: nabízí se možnost počítat každou řadu slov mezi dvěma interpunkčními znaménky, při krátkém ověření však tento postup nefungoval, podobně jako použití tečky na konci každé věty

(při ručním spočítání bylo v textu více vět, než spočítal editor).⁴⁴ Toto však není nutně nepřekonatelný problém, pokud se věty ve všech korpusech počítají pomocí stejného nástroje; důležité pro analýzu je srovnání korpusů navzájem, absolutní počty vět nejsou centrální.

Statistické nástroje MS Word nabízí také výpočet čitelnosti textu podle testů Flesch Reading Ease, Flesh-Kincaid Grade Level a podle procentuálního zastoupení pasivních vět v dokumentu. Tyto výpočty jsou však dostupné pouze pro angličtinu, pro jiné jazyky je tedy pro výpočet čitelnosti textů nutné použít jiné nástroje, které zohledňují specifika daného jazyka.

3.4.1 Vzorce pro výpočet čitelnosti textu

Vzorce pro výpočet srozumitelnosti⁴⁵ textů, jak byly popsány v kapitole 2.4, byly ve většině vyvinuty pro anglický jazyk. Specificky pro český jazyk je vhodný Mistríkův vzorec, který byl také použit v analýze českých textů (vzorec cit. dle Šlerka / Smolík 2010):

$$Mistrík = 50 - S \times V \times \frac{L}{N}$$

Kde

- S = průměrný počet slabik ve slově
- V = průměrný počet slov ve větě
- L = počet různých slov
- N = celkový počet slov

Výsledkem výpočtu podle Mistríkova vzorce je hodnota na stupnici 0–50, čím vyšší výsledek text má, tím je čitelnější. Pro reprezentativnost zkoumaného souboru stačí podle Mistríka vzorek o 300 slovech (Mistrík 1968: 176). Obtížnost textů na stupnici podle výsledků výpočtu Mistríkova vzorce jsou shrnuty v Tabulce 5:

⁴⁴ Např. v následujícím úryvku textu z korpusu NL Eenvoudig je 7 vět, z nich 6 je ukončeno tečkou. MS Word nicméně v tomto úryvku napočítal 4 věty:

Ze vertelden over hoe het nu gaat met het coronavirus.

De belangrijkste dingen leggen we uit.

Meer mensen besmet

Steeds meer mensen zijn besmet.

Er liggen ook steeds meer mensen in het ziekenhuis.

Daarom zijn er nieuwe maatregelen nodig.

Houd u in ieder geval aan de basisregels.

⁴⁵ Pojmy „srozumitelnost“ a „čitelnost“ jsou v práci chápány jako ekvivalenty.

SKÓRE	ČITELNOST
0–10	Na hraně srozumitelnosti
10–20	Těžko srozumitelné texty
20–30	Náročné, ale srozumitelné texty
30–40	Lehce srozumitelné texty
40–50	Velmi lehké texty

Tabulka 5: Stupnice čitelnosti textu podle Mistríkova vzorce (Mistrík 1968: 178).

Pro nizozemštinu a němčinu byl použitý modifikovaný vzorec testu Flesch Reading Ease, upravený vždy pro daný jazyk. Vzorec pro němčinu (Amstad 1978) je

$$FLE (German) = 180 - \frac{\text{počet slov}}{\text{počet vět}} - 58,5 \times \frac{\text{počet slabik}}{\text{počet slov}}$$

Upravený vzorec pro nizozemštinu je tzv. Flesch-Douma test (Van Steensel et al. 2009):

$$FLE (Dutch) = 206.84 - 0,93 \times \frac{\text{počet slov}}{\text{počet vět}} - 77 \times \frac{\text{počet slabik}}{\text{počet slov}}$$

Výsledek testu Flesch Reading Ease se nachází na stupnici 0–100, čím vyšší hodnotu na stupnici text má, tím lépe je čitelný. Obtížnost textů na stupnici Flesch Reading Ease jsou shrnuty v Tabulce 6:

SKÓRE	ČITELNOST
0–30	Velmi složitá
30–50	Složitá
50–60	Poměrně složitá
60–70	Standardní
70–80	Poměrně jednoduchá
80–90	Jednoduchá
90–100	Velmi jednoduchá

Tabulka 6: Stupnice čitelnosti textu podle Flesch Reading Ease (Flesch 1948: 230).

Škála pro hodnocení výsledků výpočtů podle Mistríkova vzorce má oproti Flesch Reading Ease poloviční rozsah. Každý z korpusů byl hodnocen na škále výpočtu podle odpovídajícího vzorce. Aby však mohly být srovnány výsledky pro texty v různých jazycích, bylo v následující tabulce (Tabulka 7) změněno škálování Flesch Reading Ease tak, aby škála byla rozdělena na stejný počet jednotek jako u Mistríkova vzorce. *Velmi složitá* a *složitá* úroveň

byly ponechány samostatně. *Poměrně složitá* úroveň podle Flesch Reading Ease a *náročné, ale srozumitelné* texty podle Mistríkova vzorce zahrnují podle slovního hodnocení texty, u nichž porozumění není bezproblémové, ale stále možné, proto byla pro tato hodnocení vytvořena úroveň *text náročný na porozumění*. *Standardní čitelnost* podle Flesch Reading Ease byla spojena s *poměrně jednoduchou čitelností* a na stejnou úroveň bylo umístěno také hodnocení *lehce srozumitelné texty* podle Mistríkova vzorce. Tato tři hodnocení se na svých původních škálách nacházejí nad hůře srozumitelnými texty, ale stále pod texty s jednoduchou srozumitelností, a proto byla tato úroveň čitelnosti nazvána *standardní text*. Na úroveň *snadný text* byly zařazeny výsledky *jednoduchá* a *velmi jednoduchá* čitelnost podle Flesch Reading Ease a *velmi lehké texty* podle Mistríkova vzorce. Ke srovnání vzorců pro různé jazyky srov. Šlerka / Smolík (2010).

FLESCH READING EASE	ČITELNOST	MISTRÍKŮV VZOREC
100–80	Snadný text	50–40
80–60	Standardní text	40–30
60–50	Text náročný na porozumění	30–20
50–30	Složitý text	20–10
30–0	Velmi složitý text	10–0

Tabulka 7: Stupnice čitelnosti pro Flesch Reading Ease a Mistríkův vzorec upravená pro srovnání.

Skóre čitelnosti nizozemských textů bylo vypočítáno za pomoci Python knihovny Wima Muskea v prostředí JupyterLab verze 3.4.2.⁴⁶ Tato knihovna umožňuje počítat se vzorcem upraveným pro nizozemštinu. Pro korpusy DE byla použita webová kalkulačka se vzorcem upraveným pro němčinu (Schöll 2022). Analýza pomocí Mistríkova vzorce na českých textech byla provedena ručně na vzorku textu o 300 slovech.

3.4.2 Sketch Engine

Pro konkrétnější analýzu stavby textů byl využit korpusový manažer Sketch Engine. Pro analýzu byly použity následující dotazy:

Pro nizozemské korpusy

- Nominalizace: `[word="het"][[lemma=".*en" & tag="noun.*"]][[lemma=".*ring" & tag="noun.*"]]`

⁴⁶ <https://github.com/wimmuskee/readability-score/>

- Osobní zájmena: [tag="pronpers.*"]
- Pasivní slovesné tvary: [lemma="worden"]

Pro německé korpusy

- Nominalizace: [lemma=".*ung“"]
- Osobní zájmena: [tag="PRO.Pers.*"]
- Pasivní slovesné tvary: [lemma="werden"]

Pro české korpusy

- Nominalizace: [lemma=".*ace|. *ice|. *ní" & tag="k1.*"]
- Osobní zájmena: [tag="k3xP.*"]
- Pasivní slovesné tvary: [tag="k5.*" & word=".*n|na|no|ni|ny|na"]

Výsledky vyhledávání pomocí uvedených dotazů byly následně manuálně zkontrolovány, aby se předešlo chybám ve výsledcích.

3.4.3 Nástroje ČNK

Webové stránky Českého národního korpusu nabízí kromě korpusového manažeru KonText také několik nástrojů pro analýzu textu, mezi které patří stylometrický nástroj QuitaUp a korpusová kalkulačka Calc. Pomocí QuitaUp byl u jednotlivých korpusů určen počet tokenů a typů a vypočítán jejich poměr, tzv. type-token ratio (TTR), dále byla určena aktivita a pasivita textů, tedy míra jejich dějovosti a popisnosti, a průměrná délka tokenu ve znacích. TTR je nástroj k určení lexikální bohatosti textu, jeho relevance je však omezená, protože závisí na délce textu (s délkou přibývá nových slov). Pro přesnější zhodnocení lexikální bohatosti byla proto použita kalkulačka Calc, která TTR zkoumaného textu porovnává s texty referenčními (srov. Cvrček / Chlumská 2015).

3.5 ANALÝZA

Následující kapitola představí výsledky analýz korpusů standardních a zjednodušených textů v oblasti rozložení textu, slovní zásoby, morfologických a syntaktických vlastností a skóre čitelnosti, a to postupně pro každý zkoumaný jazyk.

3.5.1 Nizozemština

3.5.1.1 Lay-out

Ve shrnutí pravidel jednoduchého jazyka (kap. 3.1) byly uvedeny body týkající se typografie, interpunkce a rozdělení souvětí a složitějších struktur na více řádků. Tyto vlastnosti

textů nelze sledovat na zpracovaném korpusu, byly proto zkoumány na původních textech před jejich úpravou.

NL Standard

Lay-out textů psaných standardní nizozemštinou ilustruje úryvek níže:

Dus wat gaan we doen?

Ik zal u zo eerst vertellen welke adviezen en maatregelen op korte termijn gaan gelden om ervoor te zorgen dat het aantal besmettingen zo snel mogelijk daalt. Verlagen dus, door het aantal contactmomenten terug te dringen. Het is onvermijdelijk dat we daarvoor teruggrijpen op maatregelen die we kennen uit eerdere fases en die ons allemaal raken, of je nou gevaccineerd bent of niet. Dat is een pakket waarvan we nu denken dat het voor drie weken nodig zal zijn. Die drie weken hebben we nodig om een aantal maatregelen wettelijk mogelijk te maken waarmee we het virus voor de periode daarna willen vertragen. Dat zijn dus nieuwe en andersoortige maatregelen die meer passen bij de huidige fase, waarin de meeste mensen zijn gevaccineerd.

Obrázek 2: Lay-out textu v korpusu NL Standard.⁴⁷

Texty v korpusu NL Standard jsou psány souvisle, v rozvitých větách s běžnou spisovnou interpunkcí. V textech se vyskytují kompozita, která nejsou nijak značena nebo rozdělena (např. *contactmomenten*).

NL Eenvoudig

Lay-out textů psaných v eenvoudige taal ilustruje úryvek níže:

⁴⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/mediateksten/2021/11/12/letterlijke-tekst-persconferentie-coronavirus-minister-president-rutte-en-minister-de-jonge-12-november-2021>

Persmoment coronavirus 15 maart 2022 in eenvoudige taal

Op dinsdag 15 maart was er weer een persmoment.
Minister Kuipers was op televisie.
Hij vertelde hoe het nu gaat met het coronavirus.
En welke regels en adviezen nu nog gelden.

De belangrijkste dingen leggen we uit.

Nog minder coronaregels nodig

De laatste weken kregen weer meer mensen corona.
Mensen worden wel minder ziek door corona.
En maar weinig mensen met corona moeten naar het ziekenhuis.
Daarom vindt de regering dat er nu minder coronaregels nodig zijn.
Er blijven nog maar een paar regels en adviezen.

Obrázek 3: Lay-out textu v korpusu NL Eenvoudig.⁴⁸

Lay-out textů z korpusu NL Eenvoudig se zdá na první pohled být v souladu s principy jednoduchého jazyka. Tato varianta textů je na webových stránkách zobrazena větším písmem s velkým rozdílem ve velikosti (mezi)nadpisů a zbytku textu. Na každém řádku je jedna věta, souvětí jsou rozdělena tak, aby každá dílčí věta byla na samostatném řádku. Informace, které vyžadují delší strukturu nebo výčet prvků, jsou rovněž rozděleny na více řádků tak, aby na každém řádku byla jedna informace. Pokud se v textu vyskytují kompozita, není jejich zápis nijak upraven (*coronaregels*).

3.5.1.2 Slovní zásoba

Ke stylometrické analýze slouží také průměrná délka slov, ukazatele aktivity/pasivity textů a bohatost slovní zásoby. Podle pravidel jednoduchého jazyka (viz kap. 3.1) je pro větší srozumitelnost vhodné používat co nejkratší slova a místo synonym opakovat pro stejný pojem stejné slovo, tedy usilovat o jednoduchost, ne bohatost slovní zásoby.

NL Standard

Průměrná délka slov ve slabikách je 1,63, v počtu znaků 4,48. Aktivita textů v korpusu NL Standard – poměr sloves k součtu sloves a adjektiv – je 0,57 (a pasivita 0,43). Tyto texty jsou tedy více aktivní, dějové. Naměřené TTR je 0,15, referenční hodnota pro tento druh a délku

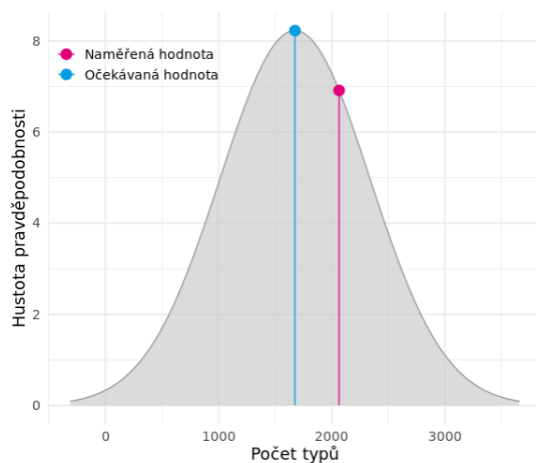
⁴⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/vraag-en-antwoord/persmoment-15-maart-2022-in-eenvoudige-taal>

textů (psaná oborová literatura – referenční korpus InterCorp v11) je 0,12. Naměřená hodnota TTR je tedy vyšší než referenční – očekávaná – a texty jsou tak lexikálně bohatší.

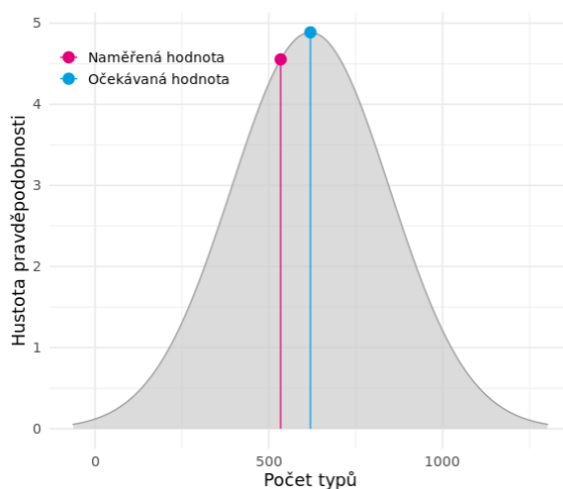
NL Eenvoudig

Průměrná délka slov je srovnatelná s výsledky pro NL Standard: 1,65 slabik a 4,82 znaků. Rozdíl mezi mírou aktivity a deskriptivity je v korpusu NL Eenvoudig výraznější než v NL Standard: aktivita textů je 0,22 a deskriptivita 0,78. Texty v eenvoudige taal jsou tedy popisnější než jejich protějšky ve standardní nizozemštině a obsahují více adjektiv. Naměřené TTR je 0,19, referenční hodnota 0,22. Naměřená hodnota TTR je v tomto případě nižší než očekávaná a texty jsou tedy, opačně než u korpusu standardních textů, lexikálně chudší.

Bohatost slovní zásoby obou korpusů ilustrují grafy níže získané pomocí korpusové kalkulačky Calc:

Obrázek 4: Lexikální bohatost NL Standard.

Obrázek 5: Lexikální bohatost NL Eenvoudig.

3.5.1.3 Morfologie

Z morfologického hlediska jsou pro analýzu srozumitelnosti textu důležité slovesné časy, osobní zájmena a jejich transpozice a také jmenný rod. Jednodušší texty by měly být psány v přítomném čase, žádoucí je užívat zájmena pro první a druhou osobu a zájmena pro třetí osobu naopak nahradit konkrétními výrazy. Vzhledem k tomu, že texty v korpusu se vztahují k aktuální koronavirové situaci a novým opatřením, jsou také psány převážně v přítomném čase.

NL Standard

Osobní zájmena pro první osobu (*ik, wij, we*) se v textu vyskytují často, zájmeno v singuláru *ik* 72× (i.p.m. 4697), v plurálu *wij, we* celkem 312× (2× *wij*, i.p.m. 130,47, 310× *we*, i.p.m. 20223). Poměrně vysoká frekvence zájmena *ik* odpovídá typům textů obsaženým v tomto korpusu. Velkou část tvoří tiskové konference ministerského předsedy, který mluví ze své pozice, o sobě, a tedy užívá první osobu singuláru, a to především v uvozovacích a strukturujících větách:

(1) *En zoals ik al vaker heb gezegd*

[Jak už jsem několikrát řekl]

(2) *Zoals ik al zei:*

[Jak už jsem říkal]

(3) *Daarover heb ik op deze plek vorige keer ook al iets gezegd*

[O tom už jsem zde mluvil i minule]

Zájmena *we* a *wij*,⁴⁹ tedy pro první osobu plurálu, se v textu vyskytují především ve větách, kde mluvčí hovoří jménem celé vlády:

(4) *Het volgende dat we hebben besloten*

[Dohodli jsme se na následujícím]

(5) *Daarnaast zijn we steeds in gesprek met allerlei sectoren*

[Dále také neustále komunikujeme s celou řadou odvětví]

Nebo ve větách, kde se považuje za člena skupiny, k níž se obrací:

(6) *Wat kunnen en wat moeten we nu extra doen?*

⁴⁹ *We* je redukována forma zájmena *wij*.

[Co můžeme a co musíme nyní udělat navíc?]

Osobní zájmena pro druhou osobu (*jij, je, jullie*) se v textu vyskytují 149× v singuláru (*jij, je*, i.p.m. 9746) a 2× v plurálu (*jullie*, i.p.m. 130). Zájmeno pro zdvořilostní formu *u* se vyskytuje 53× (i.p.m. 3467):

(7) *Bent u niet handig met de computer, vraag dan gerust hulp aan kinderen of aan kennissen of aan bureu*

[Pokud si nevíte rady s počítačem, požádejte o pomoc své děti, známé nebo sousedy]

Osobní zájmena pro třetí osobu se v textu vyskytují v menší míře: Zájmeno *zij* se v singuláru objevuje jednou (i.p.m. 65), zájmeno *hij* 2× (i.p.m. 262), tvar *ze* se vyskytuje 14× a ve všech případech jde o plurálovou formu (i.p.m. 913):

(8) *Ze gelden in ieder geval tot 19 december 2021*

[V každém případě platí do 19. prosince 2021]

NL Eenvoudig

Osobní zájmena pro první osobu se ve zjednodušených textech vyskytují jen minimálně: pouze 4× v množném čísle (i.p.m. 1248). Ve všech případech se jedná o stejnou větu, která uvozuje výklad nejdůležitějších bodů tiskové konference:

(9) *De belangrijkste dingen leggen we uit*

[Vysvětlíme nejdůležitější věci]

Osobní zájmena pro druhou osobu (*jij, je*) se v textu vyskytují celkem 2× (i.p.m. 624), v obou jde o zájmeno v singuláru. Zájmeno pro zdvořilostní formu *u* se vyskytuje 42× (i.p.m. 13105):

(10) *Dan kunt u een boete krijgen van 95 euro*

[Můžete dostat pokutu 95 euro]

Osobní zájmena pro třetí osobu singuláru v těchto textech nejsou užita, v plurálu se vyskytuje 13× zájmeno *ze* (i.p.m. 4055). Texty v eenvoudige taal jsou přímější, oslovují přímo adresáta, proto je častější výskyt zájmena *u* než zájmen pro první osobu.

Zájmena pro třetí osobu plurálu se v těchto textech vyskytují v absolutních počtech srovnatelně, v přepočtu na i.p.m. však cca 4× častěji než v NL Standard. To je sice proti doporučením pro jednoduchý jazyk, podle kterých je lepší používat konkrétní výrazy místo

zájmem a vyhýbat se synonymům, na druhou stranu však tato zájmena následují v textu vždy brzy po svém koreferenčním výrazu, což zjednodušuje jejich interpretaci (tedy určení koreferujícího substantiva):

(11) *Mark Rutte en minister Hugo de Jonge waren op televisie. Ze vertelden over hoe het nu gaat met het coronavirus*

[Mark Rutte a ministr Hugo de Jonge byli v televizi. Mluvili o tom, jaká je teď situace s koronavirem]

(12) *Daarom zijn er nieuwe regels. Ze gingen in op zondag 28 november om 5 uur 's morgens.*

[Proto jsou zde nová pravidla. Začala platit v neděli 28. listopadu v 5 hodin ráno]

Osobní zájmeno pro třetí osobu neutra *het* je homonymní s neurčitým členem. Tento tvar se tedy vyskytuje v obou korpusech často, ovšem převážně ve funkci neurčitého členu. Ve vyhledávání je tedy mnoho falešně pozitivních výsledků, a tvar *het* proto nebyl analyzován.⁵⁰

Počty výskytů osobních zájmen pro všechny tři osoby v obou korpusech nizozemských textů shrnují Tabulky 8–10:

	ik		wij/we	
	počet	i.p.m.	počet	i.p.m.
NL Standard	72	4697	312	20407
NL Eenvoudig	0	0	4	1248

Tabulka 8: Zájmena pro 1. osobu v nizozemských korpusech.

	jij/je		jullie		u sg.		u pl.	
	počet	i.p.m.	počet	i.p.m.	počet	i.p.m.	počet	i.p.m.
NL Standard	149	9746	2	130	48	3139	5	327
NL Eenvoudig	2	624	0	0	42	13105	0	0

Tabulka 9: Zájmena pro 2. osobu v nizozemských korpusech.

	hij		zij sg.		zij/ze pl.	
	počet	i.p.m.	počet	i.p.m.	počet	i.p.m.
NL Standard	2	262	1	65	14	913
NL Eenvoudig	0	0	0	0	13	4055

Tabulka 10: Zájmena pro 3. osobu v nizozemských korpusech.

⁵⁰ Např. v korpuse NL Eenvoudig má tvar *het* funkci zájmena jen cca. Ve čtvrtině případů (28 %).

3.5.1.4 Syntax

Srozumitelnost textu ovlivňují také jeho syntaktické vlastnosti. Tato práce se zaměřila na nominalizace, pasivizace a délku vět. Průměrná délka vět v korpusu NL Eenvoudig 7,3, v korpusu NL Standard 15,4. Délka vět v NL Eenvoudig je tedy zhruba poloviční.

V korpusu NL Eenvoudig se vyskytuje 5 nominalizací (i.p.m. 1560), z toho se čtyřikrát jedná o výskyt slova *uitzondering* [výjimka]. V korpusu NL Standard je užito 28 (i.p.m. 1831) nominalizací, z toho 12× *uitzondering*. Ve standardních textech jsou tedy nominalizace častější než ve zjednodušených, rozdíl však není výrazný.

Dalším ukazatelem čitelnosti textu je užívání pasivních slovesných forem. NL Standard obsahuje 28 pasivních forem (i.p.m. 2414), v NL Eenvoudig je pasiv užito pouze jednou (i.p.m. 312). V souladu s hypotézami jsou tedy zjednodušené texty méně pasivizované než texty standardní.

Četnost nominalizací a pasivních forem shrnují Tabulky 11 a 12:

NOMINALIZACE	počet	i.p.m.
NL Standard	28	1831
NL Eenvoudig	5	1560

Tabulka 11: Nominalizace v nizozemských korpusech.

PASIV	počet	i.p.m.
NL Standard	28	2414
NL Eenvoudig	1	312

Tabulka 12: Pasivní formy v nizozemských korpusech.

3.5.1.5 Skóre čitelnosti

Pomocí automatických kalkulaček dostupných na internetu (viz výše) byly provedeny výpočty čitelnosti pro jednoduché i standardní texty ve všech třech zkoumaných jazycích. Skóre čitelnosti pro nizozemské texty bylo vypočítáno pomocí kalkulačky,⁵¹ která z nahraných korpusů textů spočítala potřebné ukazatele, tedy počet slov, vět a slabik. Následně automaticky vypočítaná skóre zařazovala standardní i zjednodušené texty na stupnici mezi složitě čitelné texty. Konkrétní výsledek byl 42,6 pro NL Standard a 46 pro NL Eenvoudig. Rozdíl mezi

⁵¹ Za provedení analýz nizozemských textů v programovacím jazyce Python děkuji vedoucí práce, Martině Vokáčové.

standardními a jednoduchými texty byl i podle tohoto výpočtu odpovídající (NL Eenvoudig čitelnější než NL Standard), zařazení mezi složitě čitelné texty však nikoli.

Správnost spočítaných počtů vět, slov a slabik byla ověřena manuální kontrolou vzorku obou korpusů, výsledné skóre bylo poté vypočítáno také ručně. Nejdříve byla vypočítána průměrná délka slov i vět v celém korpusu textů s využitím údajů z kalkulačky. Poté byly ručně spočítány počty slabik, slov i vět ve vzorku z každého korpusu a z těchto údajů byly vypočítány průměrné délky slov a vět. Průměry ze vzorků a celých korpusů se výrazně nelišily, dalo se tedy předpokládat, že počty slabik, slov a vět byly programem určeny správně a k chybě došlo až při dosazení do vzorce. Údaje o průměrné délce slov a slabik byly proto přepočítány manuálně dle rovnice ve znění, jak byla citována výše a jak ji uvádí Van Steensel et al. (2009) nebo van Oosten et al. (2010). Výsledné skóre pro texty ve standardní nizozemštině je 66,75, pro texty v eenvoudige taal 71,76. Po opětovné kontrole všech údajů bylo zjištěno, že rozdílné výsledky automatického a kontrolního výpočtu pramení z jiného znění vzorce: v automatickém výpočtu se průměrná délka slov násobí koeficientem 0,77, který často uvádějí spíše popularizační zdroje (srov. Jansen / Lentz 2008), zatímco vzorce v odborné literatuře počítají s koeficientem 77. Vzhledem ke zdrojům, ve kterých se obě varianty vzorce vyskytují, byl pro výpočet využit druhý zmíněný.

Na škále Flesh-Douma Reading Index, tedy škále Flesh Reading Ease upravené pro nizozemštinu, tyto výsledky znamenají poměrně jednoduchou čitelnost textů v eenvoudige taal a standardní čitelnost textů ve standardní nizozemštině. Skóre čitelnosti pro obě varianty zkoumaných textů jsou na číselné škále blízko u sebe, podle tohoto ukazatele se tedy zdá, že texty psané v eenvoudige taal nejsou výrazně čitelnější než texty ve standardní nizozemštině. Výsledky naopak ukazují, že standardní texty jsou srozumitelné jednodušeji, než by bylo možno očekávat v administrativním stylu. Možné vysvětlení této blízkosti výsledných skóre lze hledat ve strategii nizozemské státní správy, která usiluje o srozumitelnou komunikaci úřadů s občany (viz kampaně *Direct Duidelijk* a *Heerlijk Helder* v kap. 2.3). Standardní texty jsou tedy nejspíš již rovnou psány s ohledem na adresáta ve snaze předat informace jasnou, srozumitelnou formou.

Výsledky výpočtů shrnuje Tabulka 13:

TEXTY	SKÓRE	ČITELNOST
NL Standard	66,75	Standardní
NL Eenvoudig	71,76	Poměrně jednoduchá

Tabulka 13: Skóre čitelnosti nizozemských korpusů.

3.5.2 Němčina

3.5.2.1 Lay-out

DE Standard

Lay-out textů psaných standardní němčinou ilustruje úryvek níže:

Kosten der Corona-Pandemie

In der anhaltenden Debatte um eine angemessene Beteiligung der Länder an den Corona-Kosten kamen die Teilnehmer der Konferenz überein, dass in dieser außergewöhnlichen Lage alle eine große Verantwortung tragen. Bund, Länder und Kommunen müssen gut und konstruktiv zusammenarbeiten, um die Pandemie und ihre Folgen bestmöglich zu meistern. Merkel wies auf die Überbrückungshilfen für November und Dezember hin, die der Deutsche Bundestag bereits beschlossen habe. Dazu zählen auch die Überbrückungshilfen III, die ab Januar 2021 greifen.

Obrázek 6: Lay-out textu v korpusu DE Standard.⁵²

Podobně jako u textů ve standardní nizozemštině jsou i německé texty z korpusu DE Standard psány souvisle, v rozvitých větách s použitím spisovné interpunkce. Kompozita se vyskytují často a bez značení nebo rozdělení (např. *Überbrückungshilfen*).

DE Leicht

Lay-out textů psaných v Leichte Sprache ilustruje úryvek níže:

Der Bundes-Gesundheits-Minister Jens Spahn hat eine Presse-Konferenz gegeben. Zusammen mit dem RKI-Präsident Lothar Wieler.

Es sollen Impfungen für 12 bis 17-Jährige angeboten werden. Das haben die Gesundheits-Ministerinnen und -minister von den Bundes-Ländern beschlossen.

Zusammen mit dem Bundes-Gesundheits-Minister Jens Spahn.

Kinder und Jugendliche können sich impfen lassen.

In einem Impfzentrum.

Obrázek 7: Lay-out textu v korpusu DE Leicht.⁵³

⁵² <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/europa-im-dialog/ministerpraesidentenkonferenz-1824538>

⁵³ <https://www.bundesregierung.de/breg-de/leichte-sprache/impfangebot-12-jahre-1949252>

Texty přeložené do Leichte Sprache jsou na zdrojových webových stránkách uvedeny větším písmem. Delší souvětí jsou rozdělena na více řádků podle syntaktických celků, ovšem ne vždy. Kompozita, která se v textech vyskytují, jsou rozdělena spojovníky na jednotlivé části (*Bundes-Gesundheits-Minister*), a to i v případě, že prvním členem kompozita je číslice (*17-Jährige*). V textech se dále vyskytují slova cizího původu, která nejsou vysvětlena domácími slovy (*Konferenz*). Stejně jako v textech psaných standardní němčinou uvádí i ty v Leichte Sprache mužskou i ženskou variantu slov (*Arzt oder Ärztin*).

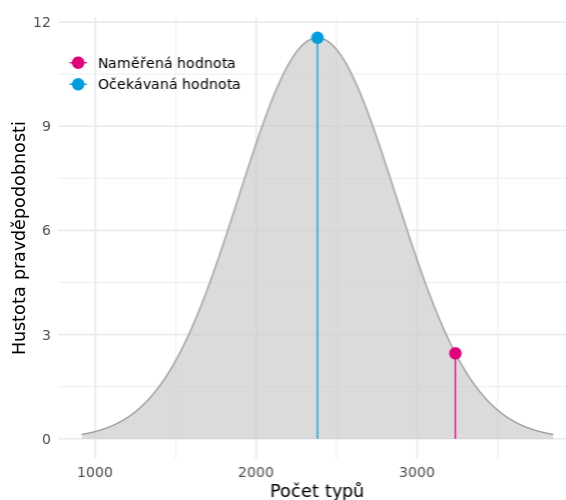
3.5.2.2 Slovní zásoba

Slova v korpusu DE Standard mají průměrnou délku 2,22 slabik a 6,5 znaků, slova v DE Leicht jsou průměrně dlouhá 1,95 slabik a 5,26 znaků, tedy v obou případech kratší než u DE Standard.

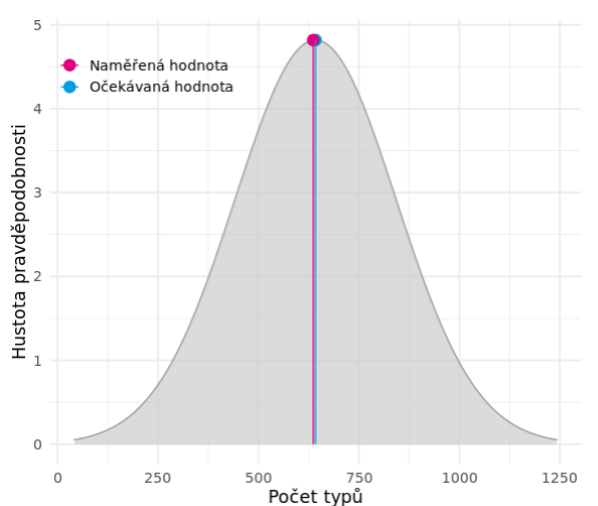
Kromě výše zmíněné průměrné délky slov byly analyzovány také další vlastnosti slovní zásoby: texty v korpusu DE Standard jsou převážně deskriptivní (0,83 oproti aktivitě 0,17), v téměř stejné míře jako texty v korpusu DE Leicht (0,82).

Pro určení lexikální bohatosti textu slouží referenční korpus oborové literatury v rámci korpusu InterCorp v11 stejně jako u nizozemských textů. Referenční TTR je pro DE Standard 0,15 a naměřené TTR 0,23, texty jsou tedy lexikálně bohatější. Texty ve zjednodušené formě jsou oproti tomu s hodnotou TTR 0,26 lexikálně téměř stejně bohaté jako referenční korpus, jehož hodnota TTR je 0,27.

Bohatost slovní zásoby obou korpusů ilustrují grafy níže:

Obrázek 8: Lexikální bohatost DE Standard.

Obrázek 9: Lexikální bohatost DE Leicht.

3.5.2.3 Morfologie

Podobně jako nizozemské korpusy obsahují i ty německé texty tiskových konferencí a shrnutí nově přijatých opatření. Informace se proto vztahují k současné nebo budoucí situaci, a proto jsou uváděny převážně v přítomném čase. Minulý čas se užívá především pro uvozovací věty, a to jak v textech ve standardní němčině:

(13) *Außerdem soll geprüft werden, ob Lehrkräfte an Grundschulen sowie Erzieherinnen und Erzieher früher geimpft werden können, in dem sie der zweiten Impfgruppe („mit hoher Priorität“) zugeteilt werden. Merkel betonte, dass diese Berufsgruppen nicht die Chance hätten, die notwendigen Abstände einzuhalten.*

[Kromě toho je třeba prověřit, zda lze učitele na základních školách i vychovatele očkovat dříve tím, že budou zařazeni do druhé skupiny očkování („s vysokou prioritou“). Merkelová zdůraznila, že tyto profesní skupiny by neměly šanci dodržet potřebné intervaly.]

tak ve zjednodušené formě:

(14) *Die Bundeskanzlerin Merkel hat gesagt:*

Es sollen sich nicht mehr so viele Menschen anstecken.

Im Moment stecken sich noch zu viele Menschen mit dem Corona-Virus an.

Die Menschen sollen deshalb nur wenige andere Menschen treffen.

[Kancelářka Merkelová uvedla:

Už by se nemělo nakazit tolik lidí.

V současné době je stále nakaženo příliš mnoho lidí nově nakažených koronavirem.

Lidé by se proto měli setkávat jen s několika dalšími lidmi]

Jak bylo zmíněno výše, substantiva jsou v textech obou korpusů uváděna ve formě maskulina i feminina. Toto tzv. genderování je pro současnou němčinu běžná praxe a bývá vyžadováno v oficiálních dokumentech, ale také v akademických pracích.⁵⁴ Existuje několik možností genderování, v analyzovaných textech je použito rozepsání na formu maskulina a feminina (*Ärzte und Ärztinnen*) nebo tzv. *Gendersternchen*, tedy hvězdička vložená mezi kmen slova a koncovku pro femininum, která slouží jako zástupný symbol pro všechny ostatní identity (*Chef*innen*) (srov. LpB BW 2022).

DE Standard

Osobní zájmena jsou v textech z obou německých korpusů užitá podstatně méně než v nizozemských textech. Pro první osobu se vyskytuje pouze plurálové zájmeno *wir*, a to 21× (i.p.m. 1359).

- (15) *Wir haben genügend Impfstoff für alle Altersgruppen*
[Máme dostatek vakcíny pro všechny věkové skupiny]

Zájmena pro druhou osobu *du, ihr* se nevyskytují vůbec. Zájmena pro třetí osobu v singuláru se vyskytují 3× v maskulinu *er* (i.p.m. 194) ve všech případech jsou zájmena užitá po svých koreferenčních antecedentech, nicméně mezi oběma členy koreferenčního řetězce jsou i další substantiva, která interpretaci zájmena mohou ztěžovat:

- (16) *Die Ständige Impfkommission (STIKO) empfiehlt seit 16. August 2021 eine Impfung von Kindern und Jugendlichen ab zwölf Jahren. Sie hat ihre Empfehlung auf Grundlage neuer Erkenntnisse aktualisiert*
[Stálá komise pro vakcinaci doporučuje od 16. srpna 2021 očkování pro děti a mládívě od 12 let. (PRO_i) aktualizovala své doporučení na základě nových poznatků]

- (17) *"Aber das reicht so alles nicht, jedenfalls nicht mehr", sagte der Bundesgesundheitsminister. Er plädiert für zusätzliche Testpflichten für Personal und Besucher in Pflegeheime*
[„Ale takhle to nestačí, už ne,“ řekl spolkový ministr zdravotnictví. (PRO_i) Volá po dodatečném povinném testování personálu a návštěvníků pečovatelských domů]

⁵⁴ Viz např. informace na stránkách Univerzity Vídeň: <https://personalwesen.univie.ac.at/gleichstellung-diversitaet/im-ueberblick/geschlechterinklusive-sprache/>

V množném čísle je zájmeno pro třetí osobu *sie* užito 20× (i.p.m. 1294). Ve funkci vykání druhé osobě se v němčině užívá zájmeno pro třetí osobu psané s velkým písmenem *Sie*, v textech se objevuje 13× (i.p.m. 841):

(18) [...] *bleiben Sie bitte unbedingt zu Hause und lassen sich per PCR testen*
[zůstaňte prosím doma a jděte na PCR test]

DE Leicht

Užití osobních zájmen je v korpusu zjednodušených textů podobné jako v korpusu textů standardních. Rozdíl je v zájmenech pro první osobu, která nejsou užita vůbec, ani v množném čísle, stejně jako zájmena pro druhou osobu (u tykání). Zájmena *er* i *sie* se vyskytují dvakrát (i.p.m. 794). Nejčastěji použitým zájmenem je ve zjednodušených textech *Sie*, tedy vykání, které se vyskytuje 34× (i.p.m. 13492):

(19) *Lassen Sie sich impfen!*
[Nechejte se naočkovat!]

Tyto výsledky lze vysvětlit větším zaměřením textů na čtenáře a snahou o přímý kontakt: čtenář se oslovuje napřímo a zdvořilostní formou, aby text nevyzněl dětinsky nebo povýšeně, což je jeden z požadavků jednoduchého jazyka.

Osobní zájmeno pro třetí osobu neutra *es* je v němčině často užíváno ve funkci korelátu nebo tzv. Platzhalter-es: formálního prostředku, který stojí na pozici ve větě, na které obvykle stojí subjekt nebo objekt. Tyto případy jsou v analyzovaných textech zastoupeny nejčastěji, užití *es* jako zájmena se téměř nevyskytuje,⁵⁵ a proto tento tvar nebyl zahrnut do analýz.

Počty výskytů osobních zájmen pro všechny tři osoby v obou korpusech německých textů shrnují Tabulky 14–16:

	ich		wir	
	počet	i.p.m.	počet	i.p.m.
DE Standard	0	0	21	1359
DE Leicht	0	0	0	0

Tabulka 14: Zájmena pro 1. osobu v německých korpusech.

	du		ihr		Sie	
	počet	i.p.m.	počet	i.p.m.	počet	i.p.m.

⁵⁵ V korpusu DE Standard jsou to dvě procenta výskytů, v DE Leicht necelých 7 %.

DE Standard	0	0	0	0	13	841
DE Leicht	0	0	0	0	34	13492

Tabulka 15: Zájmena pro 2. osobu v německých korpusech.

	er		sie sg.		sie pl.	
	počet	i.p.m.	počet	počet	počet	počet
DE Standard	3	194	0	0	20	1294
DE Leicht	2	794	0	0	2	794

Tabulka 16: Zájmena pro 3. osobu v německých korpusech.

3.5.2.4 Syntax

Průměrná délka vět v korpusu DE Standard je 11,5 slova, v korpusu DE Leicht 7,3 slova. Věty v korpusu zjednodušených textů jsou tak v souladu s předpoklady pro jednoduchý jazyk v průměru kratší než jejich nezjednodušené protějšky. V souladu s požadovanými vlastnostmi jednoduchého jazyka je také množství užitých nominalizací, které se v korpusu DE Leicht vyskytují v relativní frekvenci přibližně dvakrát méně než v DE Standard (49, i.p.m. 19444, resp. 619, i.p.m. 10056).

Pasivních konstrukcí je v DE Leicht užito celkem 29 (i.p.m. 11508) a v DE Standard 216 (i.p.m. 13988). V absolutních číslech je rozdíl výrazný, při zohlednění rozsahu korpusů se zmenšuje, ale stále jsou zjednodušené texty méně pasivní.⁵⁶ Výsledky obou korpusů pro přehlednost znovu uvádí Tabulka 17:

PASIV	počet	i.p.m.
DE Standard	216	13988
DE Leicht	29	11508

Tabulka 17: Pasivní formy v německých korpusech.

3.5.2.5 Skóre čitelnosti

Skóre čitelnosti bylo pro německé texty vypočítáno pomocí kalkulačky dostupné na webu, která počítá se vzorcem upraveným pro němčinu.⁵⁷ Skóre pro korpus DE Standard je 29, pro DE Leicht 57. Tyto výsledky znamenají poměrně složitou čitelnost textů v Leichte Sprache a velmi složitou čitelnost textů ve standardní němčině. Standardní komunikace německé státní správy s občany se tedy (na rozdíl od té nizozemské) nejeví jako psaná záměrně jasněji

⁵⁶ Zajímavé je na tomto místě srovnání německých a nizozemských textů, ze kterého vyplývá, že i texty ve standardní nizozemštině jsou výrazně méně pasivní než texty v německém Leichte Sprache. Tento výsledek však nemusí být dán pouze rozdílnou čitelností textů, ale také strukturálními odlišnostmi obou jazyků a odlišným žánrovým složením korpusů. Relevantnější je tedy srovnání v rámci jednoho jazyka.

⁵⁷ <https://fleschindex.de/berechnen/>

a jednodušeji. Informace v Leichte Sprache, které ze zákona musí být dostupné na oficiálních webových stránkách, jsou výrazně jednodušší než standardní texty, ale stále poměrně složité na porozumění.

Výsledky výpočtů shrnuje Tabulka 18:

TEXTY	SKÓRE	ČITELNOST
DE Standard	29	Velmi složitá
DE Leicht	57	Poměrně složitá

Tabulka 18: Skóre čitelnosti německých korpusů.

3.5.3 Čeština

3.5.3.1 Lay-out

CZ Standard

Lay-out textů psaných standardní češtinou ilustruje úryvek níže:

Proč musím na odběr?

Jelikož jste byl/a v kontaktu s osobou, u které se prokázalo onemocnění covid-19, existuje jistá pravděpodobnost, že jste se mohl/a také nakazit. Proto je potřeba vyšetřit i Vás, aby se co nejvíce zamezilo dalšímu šíření nákazy.

Jak odběr probíhá?

Odběr Vám bude proveden v rozmezí 1–5 dnů od kontaktu s nemocnou osobou speciální jednorázovou štětičkou, která se zavede do nosu, případně i do krku. Virus se množí v buňkách sliznice horních cest dýchacích, proto je potřeba kousek této sliznice setřít, aby vyšetření v laboratoři bylo co nejpřesnější. Z tohoto důvodu může být odběr někdy i nepříjemný. Celý proces zabere maximálně 3 minuty. Alespoň 1–2 hodiny před odběrem si ideálně nečistěte zuby, nejezte a nepijte.

Obrázek 10: Lay-out textu v korpusu CZ Standard.⁵⁸

Texty z korpusu CZ Standard jsou podobně jako texty z NL Standard a DE standard psány souvisle, v rozvitých větách a s užitím spisovné interpunkce. Kompozita nejsou pro

⁵⁸ <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/aktualni-informace-ke-koronaviru-sars-cov-2-puvodne-2019-ncov-179250/>

češtinu tak typická jako pro germánské jazyky (především němčinu), proto se v českých textech nevyskytují v takové míře. Pokud se vyskytují, nejsou nijak graficky upraveny pro snadnější porozumění (*jednorázovou*).

CZ Jednoduché

Lay-out textů psaných jednoduchou češtinou ilustruje úryvek níže:

Co je to koronavirus a co je karanténa

Koronavirus
může způsobit i těžké onemocnění.

Karanténa
je ochrana proti tomuto onemocnění.

Znamená to,
že nemohu chodit,
kam se mi chce.

Může to ohrozit mé zdraví.
Také mohu dostat pokutu.

Nejlepší je zůstat doma.

S ostatními lidmi
se mám setkávat
jenom když je to nutné.

Obrázek 11: Lay-out textu v korpusu CZ Jednoduché.⁵⁹

Z porovnání rozložení textu nizozemské, německé a české varianty jednoduchého jazyka je zřejmé, že texty v korpusu jednoduché češtiny nejdůsledněji dodržují zásadu jednoduchosti a krátkosti informací na jednom řádku. Každá dílčí věta v souvětí je umístěna na

⁵⁹https://www.kvalitavpraxi.cz/res/archive/004579.pdf?fbclid=IwAR2Jd2p2SzGJ4V1UqjYrvMMvxU4k6ZDfctrSmMmAq_IUPMOJnXxp5B25uck

samostatném řádku, stejně jako jednotlivé položky ve výčtech, odděleny jsou také rozvitě větné členy (*S ostatními lidmi*).

3.5.3.2 Slovní zásoba

CZ Standard

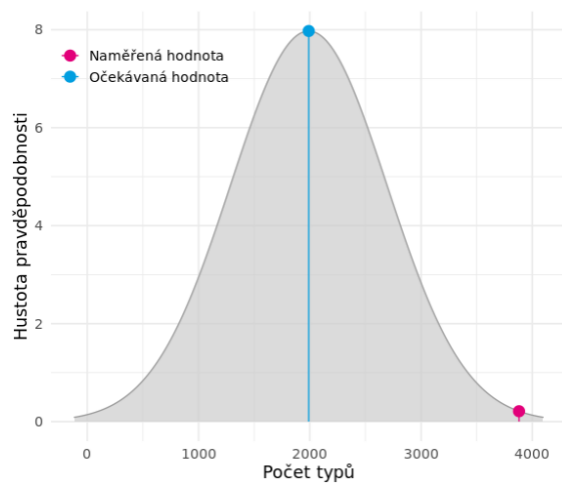
Průměrná délka slov v korpusu CZ Standard je 2,21 slabik a 5,5 znaků. Podobně jako německé texty jsou i ty české více deskriptivní (0,62), je v nich tedy více adjektiv než sloves. Naměřené TTR je 0,28, referenční hodnota pro tento druh a délku textů je při zvolení stejného referenčního korpusu jako u německých a nizozemských textů (InterCorp v11) je 0,14 a texty jsou v tomto případě lexikálně výrazně bohatější, než je očekávaná hodnota. Stejný výsledek, ovšem s menším rozdílem, vyjde i při výběru referenčního korpusu oborové literatury ze SYN2015, jehož TTR je 0,21.

CZ Jednoduché

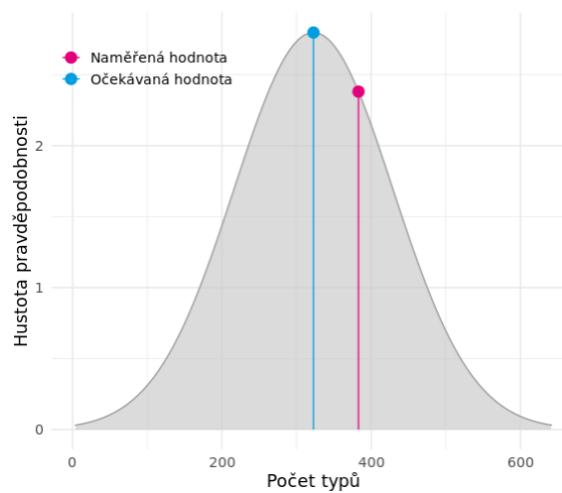
Slova v korpusu CZ Jednoduché mají průměrnou délku 2,04 slabik a 4,83 znaků, tedy srovnatelnou s NL Eenvoudig a kratší než u DE Leicht. Korpus textů psaných jednoduchou češtinou je také jediný s výrazně vyšší mírou aktivity (0,82) oproti deskriptivitě (0,18); tyto texty tak charakterizuje časté užívání sloves, což se projevuje na délce (jednoduchých) vět a souhlasí také se strukturováním textu na jednotlivé řádky (viz výše).

Naměřené TTR pro tento korpus je 0,51, což je stejná hodnota jako u referenčního korpusu SYN2015. Zvolíme-li referenční korpus InterCorp v11 jako u textů v ostatních analyzovaných jazycích, je očekávaná (referenční) hodnota 0,43, a texty CZ Jednoduché jsou tak v tomto srovnání lexikálně bohatší.

Bohatost slovní zásoby obou korpusů českých textů ve srovnání s referenčním korpusem InterCorp v11 ilustrují obrázky 12 a 13 níže:

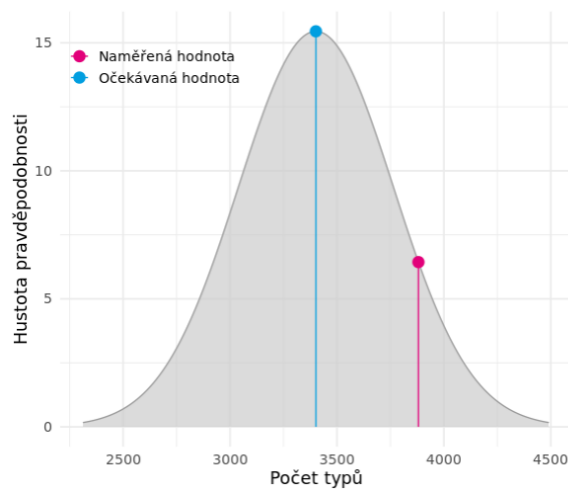

Obrázek 12: Lexikální bohatost CZ Standard, referenční korpus InterCorp v11.

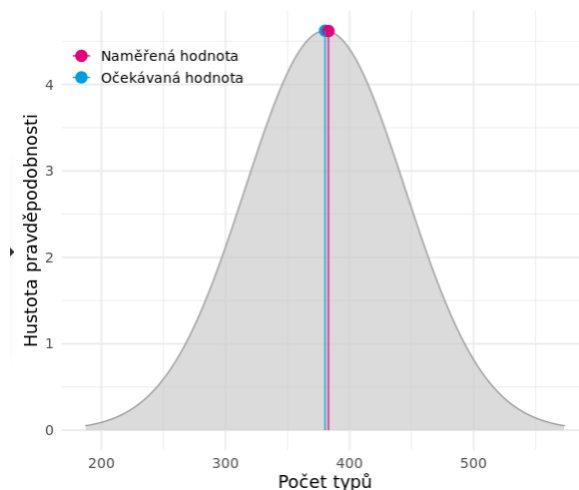

Obrázek 13: Lexikální bohatost CZ Jednoduché, referenční korpus InterCorp v11.

A pro referenční korpus SYN2015:

Obrázek 14: Lexikální bohatost CZ Standard, referenční korpus SYN2015.

Obrázek 15: Lexikální bohatost CZ Jednoduché, referenční korpus SYN2015.

3.5.3.3 Morfologie

České korpusy obsahují stejně jako ty nizozemské a německé texty shrnující tiskové zprávy a nová opatření a zároveň také obecnější informace ke koronavirové situaci, informace jsou podávány v minulém i přítomném čase (přítomný čas převažuje u obecných návodů a informací).

CZ Standard

Osobní zájmena pro první osobu se vyskytují pouze minimálně: dvakrát v jednotném a dvakrát v množném čísle (i.p.m. 125), zájmena pro druhou osobu se nevyskytují vůbec. Rozdíl oproti nizozemštině a němčině je však v tomto případě dán také strukturou jazyka: čeština je tzv. pro-drop language, který nevyžaduje explicitní vyjádření podmětu, zatímco oba germánské jazyky ano (s výjimkou imperativu), proto je u nich výskyt zájmen častější.

(20) *Není mi dobře. Cítím, že mám zdravotní potíže. Co mám dělat?*

Ve třetí osobě singuláru je 23× (i.p.m. 1440) užito zájmeno *on*, 12x (i.p.m. 751) *ona* a 4× (i.p.m. 250) *ono*, plurálové formy se vyskytují 25× (*oni*, i.p.m. 1565). Nejčastěji užívaným (44×, i.p.m. 2754) osobním zájmenem v tomto korpusu je forma vykání *Vy*, což odpovídá snaze o apelativnost textů vzhledem k jejich obsahu: popisy nových opatření i návody na chování v době pandemie se snaží adresátům vysvětlit, co mají dělat, a užívají pro to zdvořilostní formu oslovení:

(21) *Pokud se vám hůře dýchá, nebo máte horečku a současně suchý kašel, volejte ihned linku 155*

(22) *Vyčkejte, až se Vám telefonicky ozve pracovník hygienické stanice*

CZ Jednoduché

V korpusu zjednodušených textů jsou zájmena užitá v menší míře. Nejčastěji se vyskytuje zájmeno *já* (15×, i.p.m. 16538), neboť texty jsou pro co nejjednodušší porozumění psány z perspektivy adresáta, tedy v první osobě:

(23) *Znamená to, že nemohu chodit, kam se mi chce*

(24) *Jak mi může pomoci v této situaci opatrovník*

Zájmena pro druhou osobu tykání se nevyskytují, vykání je užito 2× (i.p.m. 2205), zájmeno *on* 6× (i.p.m. 6615).

3.5.3.4 Syntax

Průměrná délka vět v korpusu CZ Standard je 17,6 slova, v CZ Jednoduché 7,3 slova, tedy stejně jako u NL Eenvoudig. Nominalizací se v CZ Jednoduché vyskytuje přibližně 5× méně než v CZ Standard (705 × 8, i.p.m. 44137 × 8820). Délka vět a nominalizace jsou tak dalšími z ukazatelů, podle kterých jsou texty psané jednoduchou češtinou v souladu s pravidly jednoduchého jazyka. Poslední ze zkoumaných vlastností textů je četnost pasivních konstrukcí, které se v CZ Standard vyskytují 18× (i.p.m. 1127), zatímco v CZ Jednoduché vůbec. Texty psané jednoduchou češtinou se tak zdají být nejsrozumitelnější ze všech zkoumaných jazykových variant jednoduchého jazyka, což dokazuje i výsledek testu čitelnosti v dalším oddílu.

3.5.3.5 Skóre čitelnosti

Pro výpočet skóre čitelnosti českých textů byl použit Mistríkův vzorec. Výpočet byl proveden ručně na části textů o délce 300 slov v obou variantách. Výsledné skóre čitelnosti je 30,46 pro standardní a 41,72 pro zjednodušené texty. Jak bylo popsáno výše, škála výsledků Mistríkova testu je má jiný rozsah než u testu Flesch Reading Ease, a tyto hodnoty tedy znamenají snadnou srozumitelnost standardních textů a velmi snadnou srozumitelnost textů psaných jednoduchou češtinou.

Výsledky výpočtů shrnuje Tabulka 19:

TEXTY	SKÓRE	ČITELNOST
CZ Standard	30,46	Jednoduchá
CZ Jednoduché	41,72	Velmi jednoduchá

Tabulka 19: Skóre čitelnosti pro české korpusy.

3.5.4 Skóre čitelnosti – shrnutí

Pro přehlednost je dále znovu uvedena tabulka shrnující škály čitelnosti u obou provedených testů (Tabulka 20), v níž jsou jednotlivé korpusy přiřazeny odpovídající úrovni, a výsledky pro všechny zkoumané korpusy (Tabulka 21). Slovní popis a škálování jsou upraveny tak, aby škála byla rozdělena na stejný počet úrovní u obou testů. Co do čitelnosti jsou podle výsledných skóre nejsnazší texty v jednoduché češtině. Standardní i zjednodušené nizozemské texty a standardní české texty mají skóre odpovídající standardní čitelnosti. Nejhůře srozumitelné jsou německé texty: varianta v Leichte Sprache se ve skóre čitelnosti umístila na úroveň textů náročných na porozumění a texty ve standardní němčině jsou velmi složité na porozumění.

	FLESCH READING EASE	ČITELNOST	MISTRÍKŮV VZOREC	
	100–80	Snadný text	50–40	CZ JEDNODUCHÉ
NL STANDARD NL EENVOUDIG	80–60	Standardní text	40–30	CZ STANDARD
DE LEICHT	60–50	Text náročný na porozumění	30–20	
	50–30	Složité text	20–10	
DE STANDARD	30–0	Velmi složitý text	10–0	

Tabulka 20: Škály čitelnosti u obou provedených testů a výsledné umístění všech korpusů.

TEXTY	SKÓRE	ČITELNOST
NL Standard	66,75	Standardní
NL Eenvoudig	71,76	Poměrně jednoduchá
DE Standard	29	Velmi složitá
DE Leicht	57	Poměrně složitá
	Mistríkův test	

CZ Standard	30,46	Velmi jednoduchá
CZ Jednoduché	41,72	Jednoduchá

Tabulka 21: Skóre čitelnosti všech korpusů.

3.6 DISKUSE

Výše uvedené vlastnosti zkoumaných korpusů ukazují, že ve všech třech analyzovaných jazycích jsou varianty jednoduchého jazyka srozumitelnější a komunikačně přímější, zaměřené na adresáta textu. U dvojice nizozemských korpusů byl rozdíl v ukazatelích nejmenší: oba korpusy mají podobný průměr délky slov, skóre čitelnosti se liší o pět bodů na stupnici. Ostatní vlastnosti textů jsou rozdílné a u NL Eenvoudig odpovídají požadavkům na jednoduchý jazyk. Možné vysvětlení pro srovnatelná skóre čitelnosti obou korpusů je snaha nizozemské a belgické státní správy o srozumitelnou komunikaci pro všechny skupiny obyvatelstva, zohledněná i při tvorbě textů ve standardní nizozemštině.

U korpusů německých textů je viditelný rozdíl mezi texty ve standardní němčině a *Leichte Sprache*. Zjednodušené texty jsou více mířené na adresáta, což se projevuje častějším užitím zájmena *Sie* pro vykání a zároveň nižší frekvencí zájmen pro třetí osobu. Rozdíl ve skóre čitelnosti je výrazný, téměř dvojnásobný, i texty v *Leichte Sprache* jsou však stále poměrně složité na porozumění, k čemuž přispívá i vysoký počet pasivních konstrukcí, které se v DE *Leicht* vyskytují téměř čtyřikrát častěji než v NL *Standard*.

Mezi českými korpusy jsou rozdíly nejvýraznější: zatímco texty ve standardní češtině jsou strukturovány jako běžný souvislý text, lay-out textů v jednoduché češtině odpovídá požadavkům na jednoduchý jazyk: na každém řádku je uvedena pouze jedna jednoduchá věta, komplexní větný člen nebo v případě výčtu jedna položka ze seznamu. Texty v jednoduché češtině jsou psány v první osobě, tedy z perspektivy adresáta. Rozdíl ve skóre čitelnosti není u českých korpusů tak výrazný jako u korpusů německých, texty z CZ *Standard* i CZ *Jednoduché* jsou však poměrně jednoduše srozumitelné, podle výsledků testů čitelnosti jsou texty z korpusu CZ *Jednoduché* nejsnadnější na porozumění ze všech analyzovaných korpusů. Pro výpočet skóre čitelnosti však byly použity dva různé testy se sice srovnatelnými, ale přesto rozdílnými škálami výsledků, proto je toto srovnání spíše orientační. Také proto bylo pro přesnější obraz vhodné analyzovat více ukazatelů.

Provedené analýzy byly zaměřeny kvantitativně, mimo rozsah zůstaly vlastnosti textů, které úžeji souvisí se sémantikou slov: pro navazující výzkum by bylo možné blíže, případně

i na menším vzorku textů, analyzovat užívání synonym (např. podle frekvenčních seznamů slov) a zacházení se zkratkami, stejně jako užívání metafor a negací.

4 SHRnutí A ZÁVĚR

Cílem této práce bylo ve všech zkoumaných jazycích popsat texty psané v jednoduchém jazyce určené k oficiální komunikaci úřadů s občany. Kapitola 2 představila shrnutí teoretických poznatků v oblastech, které jsou pro toto téma relevantní: jazykové politiky, důležitých evropských dokumentů, legislativního a teoretického ukotvení jednoduchého jazyka včetně terminologie používané v jednotlivých jazykových oblastech. Následoval nástin historie testování čitelnosti textů a bádání o něm.

V praktické části byla nejdříve shrnuta pravidla jednoduchého jazyka a metodologie výzkumu. Pro každý z jazyků (nizozemština, němčina, čeština) byly sestaveny dva korpusy: jeden pro texty psané standardním jazykem a jeden pro texty v jednoduchém jazyce. Následná analýza těchto textů se zaměřila na lay-out, tedy rozložení na stránce a rozdělení na jednotlivé řádky a syntaktické celky, dále na lexikum, morfologii, syntax a čitelnost.

Je důležité poukázat na limity automatických analytických nástrojů. Jak ukázala kalkulačka pro test čitelnosti podle vzorce pro nizozemštinu, není moudré stoprocentně se spoléhat na počítačové analýzy, při vyhodnocování výsledků je vždy třeba mít na paměti limity nástrojů. Dalším problematickým bodem jsou rozdíly ve zpracování dat pomocí různých nástrojů. Pro analýzu korpusů bylo použito několik nástrojů (SketchEngine, MS Word, ČNK) a každý z nich segmentuje věty a slova s mírně odlišnými výsledky; nejvýraznější rozdíl je v počtu vět. I přes tyto rozdíly je však možné výsledná data použít pro analýzu, pokud je cílem mezi sebou srovnat korpusy, případně jazyky.

Výsledky analýz ukázaly, že zjednodušené texty v eenvoudige taal a jednoduché češtině odpovídají zásadám jednoduchého jazyka: na stránce jsou pomocí různých velikostí, případně barev písma jasně odděleny nadpisy od zbytku textu a různě důležité informace; slovní zásoba je chudší než v referenčních korpusech – užívá se tedy méně synonym a opakují se slova. Užívá se také méně osobních zájmen, pokud se používají, jde o zájmena, kterými se vytváří přímý kontakt se čtenářem, a to ve zdvořilé podobě. Věty i slova jsou průměrně kratší než ve standardních textech, užito je také méně pasivních forem a nominalizací. Podle testů čitelnosti jsou texty v jednoduchém jazyce srozumitelnější než texty ve standardním jazyce. Texty v Leichte Sprache jsou jednodušší než texty v nezjednodušené němčině, ale stále příliš složité. První hypotéza, že nezjednodušené texty budou hůře čitelné, se tedy analýzou potvrdila.

Mezi jednotlivými jazyky jsou však rozdíly. V německojazyčném prostředí existuje propracovaný a výzkumem podložený teoretický rámec pro tvorbu zjednodušených textů, ovšem praktické provedení je ze všech zkoumaných jazyků nejslabší: texty v *Leichte Sprache* jsou stále příliš složité, jak ukazuje i skóre čitelnosti, které je pro texty v *Leichte Sprache* 57 podle stupnice Flesch Reading Ease a znamená poměrně složitou čitelnost.

V nizozemskojazyčné oblasti jsou teoretické příručky pro tvorbu zjednodušených textů méně dostupné, v praxi je však komunikace úřadů s občany srozumitelná jak ve standardní, tak zjednodušené formě: texty např. užívají málo nominalizací (i.p.m. 1831 u standardních a 1560 u zjednodušených textů) i pasivních forem (i.p.m. 2414 u standardních a 312 u zjednodušených textů). Skóre čitelnosti pro standardní nizozemské texty na stupnici Flesch-Douma odpovídá stupni standardní čitelnosti, pro texty v *eenvoudige taal* stupni poměrně jednoduché čitelnosti (oproti poměrně složité čitelnosti u textů v *Leichte Sprache*).

V České republice je dostupných pouze několik metodik a komunikace úřadů v jednoduchém jazyce není běžná. Nejvíce textů v jednoduché češtině vydává Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením, v některých případech je pak přebírají ministerstva a zařazují je mezi své oficiální materiály. Tyto texty jsou také nejvíce v souladu s pravidly jednoduchého jazyka a podle zkoumaných ukazatelů včetně testů čitelnosti jsou pro čtenáře nejsrozumitelnější ze zkoumaných korpusů. Jsou psány z perspektivy adresáta, tedy v první osobě, a průměrně nejkratšími větami. Průměrná délka slov je stejná jako u standardní a jednoduché nizozemštiny. Texty psané jednoduchou češtinou také neobsahují pasivní konstrukce a skóre čitelnosti odpovídá stupni velmi jednoduché čitelnosti. Druhá hypotéza práce, že texty psané jednoduchou češtinou budou vzhledem k chybějící tradici a zkušenostem složitější než texty v *Leichte Sprache* a *eenvoudige taal*, se tedy na rozdíl od první hypotézy nepotvrdila, texty v jednoduché češtině jsou naopak nejjednodušší.

Textů psaných jednoduchou češtinou je však stále málo, korpus není rozsáhlý a z jeho analýzy tak nelze vyvozovat obecné závěry. Otázkou také zůstává, nakolik by byly na stejné úrovni srozumitelné texty, u kterých by se jednalo o překlady komplexnějších sdělení do jednoduché češtiny (jak tomu bylo v případě nizozemských a německých textů), tedy v případě, že by zákonná úprava stanovovala povinnost zveřejňovat dvě varianty téhož textu. Při srovnávání výsledků pro jednotlivé jazyky je také třeba brát v úvahu strukturní rozdíly mezi jazyky, jako je možnost nevyjádřit subjekt u pro-drop jazyků. Zjištění z těchto analýz však mohou být užitečná pro budoucí, systematictější tvorbu textů v jednoduché češtině.

5 LITERATURA

Adler, M. (2012). The Plain Language Movement. IN Tiersma, P. / Solan, L. (2012). *The Oxford Handbook of Language and Law*. Oxford university press, s. 67–83.

Amstad, T. (1978). *Wie verständlich sind unsere Zeitungen?* Universität Zürich: Studentenschreib-Service.

Bischofová, J. / Confortiová, H. / Cvejnová, J. / Čadská, M. / Holub, J. / Lánská, L. / Palková, Z. / Turzík, M. / Šára, M. (2001). *Prahová úroveň – čeština jako cizí jazyk*. Council of Europe.

BITV: Verordnung zur Schaffung barrierefreier Informationstechnik nach dem Behindertengleichstellungsgesetz (Barrierefreie-Informationstechnik-Verordnung - BITV 2.0). Dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/bitv_2_0/BJNR184300011.html> [cit. 2022-04-29].

Blumesberger, S. (2016). Recension: Maaß, Christiane: *Leichte Sprache. Das Regelbuch*. Berlin: LIT Verlag 2015 (Barrierefreie Kommunikation. Herausgegeben von der Forschungsstelle Leichte Sprache, Universität Hildesheim, Band 1. IN *Mitteilungen der Vereinigung österreichischer Bibliothekarinnen & Bibliothekare* 69 (1), s. 155–158.

Bock, B. M. (2014). „Leichte Sprache“. Abgrenzung, Beschreibung und Problemstellungen aus linguistischer Sicht. IN Jekat, S. J. / Jüngst, H. E. / Schubert, K. / Villiger, K. (eds.). *Sprache barrierefrei gestalten. Perspektiven aus der Angewandten Linguistik*. Berlin, s. 17–52.

Bredel, U. / Maaß, Ch. (2016). *Leichte Sprache: Theoretische Grundlagen. Orientierung für die Praxis*. Duden.

CID 2020: *Easy English versus Plain English. A guide to creating accessible content*. Sydney: Centre for Inclusive Design.

Cvejnová, J. / Geppert, O. / Golková, D. / Hajíčková, Z. / Honzák, P. /

- Chvojková, P. / Kubíčková, J. / Lukášová, J. / Romaševská, K. / Šormová, K. (2016). *Referenční popis češtiny pro účely zkoušky z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR – úrovně A1, A2*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání.
- Cvrček, V. / Čech, R. / Kubát, M. (2020). *QuitaUp – nástroj pro kvantitativní stylometrickou analýzu*. Czech National Corpus and University of Ostrava. Dostupný z: <https://korpus.cz/quitaup/> [cit. 2022-07-25].
- Cvrček, V. / Chlumská, L. (2015). Simplification in translated Czech: a new approach to type-token ratio. IN *Russian Linguistics* 39, s. 309–325
- Cvrček, V. *Calc: Korpusová kalkulačka*. FF UK. Praha 2019. Dostupný z: <http://www.korpus.cz/calc> [cit. 2022-07-25].
- Dale, E. / Chall J. S. (1949). The concept of readability. IN *Elementary English* 26, s. 23.
- De Clercq, D. / Hoste, V. (2014). *Beschouwingen uit een talenhuis: opstellen over onderwijs en onderzoek in de vakgroep Vertalen, Tolken en Communicatie aangeboden aan Rita Godyns*, s. 147–155.
- Dovalil, V. (2006). Sprachenpolitik in der Tschechischen Republik (unter besonderer Berücksichtigung der Beziehungen zur EU und zum Europarat). IN Blanke, D / Scharnhorst, J. (eds.). *Sprachenpolitik und Sprachkultur*. Berlin: Gesellschaft für Interlinguistik e. V.
- Dovalil, V. (2019). Förderung von Deutsch als Fremdsprache in Tschechien: Theoretische Voraussetzungen und praktische Konsequenzen. IN *Förderung der deutschen Sprache weltweit*. Berlin: De Gruyter.
- DuBay, W. (2004). *The principles of readability* [online]. Dostupné z: <https://eric.ed.gov/?id=ed490073> [cit. 2022-08-01]
- Dvořáková, E. (2021). Plain Language in the Czech Republic, the UK, and the US: An Analysis of Tax Return Instructions. IN *Studie z aplikované lingvistiky* 12(1), s. 8–19.
- ETL: Stichting Lezen & Schrijven (2017). *Eenvoudige taal voor laaggeletterden*. Dostupné z: <https://www.lezenenschrijven.nl/wat-doen-wij/oplossing-voor-je-vraagstuk/eenvoudige-taal> [cit. 2022-07-25].

GGMB: *Gesetz zur Gleichstellung von Menschen mit Behinderungen* (*Behindertengleichstellungsgesetz - BGG*). Dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgg/_1.html> [cit. 2022-04-26].

Haeseryn, W. / Romijn, K. / Geerts, G. / Rooij, J. / Toorn, M. (2019). Het principe van de polen van een zin. IN *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Dostupné z: <https://e-ans.ivdnt.org/topics/pid/ans210101011ingtopic>. [cit. 2022-04-25].

Hodnocení 2020: Rada Evropy (2020). *Hodnocení Výboru expertů Týkající se Provádění doporučení pro okamžitá opatření zahrnutých v čtvrté hodnotící zprávě Výboru expertů pro Českou republiku*.

Charta: Gesamte Rechtsvorschrift für Europäische Charta der Regional- oder Minderheitensprachen. IN *Bundesrecht konsolidiert*. Dostupné z: <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20001589>> [cit. 2022-04-26].

Chromý, J. / Cinková, S. / Šamánková, J. (2021). Srozumitelnost českého odborného a úředního textu — proč se jí zabývat a jak ji měřit. IN *Studie z aplikované lingvistiky* 12(1), s. 35–52.

Inclusion Europe (2009): *Informace pro všechny: evropská pravidla pro tvorbu snadno srozumitelných informací*. Praha: Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením. Dostupné z: <http://www.inclusion-europe.org/pathways2/images/Information_for_all-CZ.pdf> [cit. 2022-04-29].

Jaarrekening 2020. Den Haag: ProDemos.

Janáč Kochmanová, Š. (2021). *Snadné čtení. Jak a proč zpracovávat srozumitelné a zjednodušené texty ve veřejné správě*. Ministerstvo vnitra ČR.

Jansen, C. / Lentz, L. (2008). Hoe begrijpelijk is mijn tekst? IN *Kennislink* 1. 1. 2008. [online] Dostupné z: <<https://www.nemokennislink.nl/publicaties/hoe-begrijpelijk-is-mijn-tekst/>> [cit. 2022-08-06].

Jonák, Z. (2005). *Stanovení jazykové obtížnosti učebnic vzhledem k věku žáka*. Dostupné z: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/t/ZPF/239/STANOVENI/>> [cit. 2022-06-20].

Kilgarriff, A. / Baisa, V. / Bušta, J. / Jakubíček, M. / Kovář, V. / Michelfeit, J. / Rychlý, P. / Suchomel, V (2014). The Sketch Engine: ten years on. IN *Lexicography*, 1(2014), s. 7–36.

Koncepce: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. *Koncepce jazykového vzdělávání 2017–2022*. Dostupné z: <https://www.nidv.cz/images/ntopics/manual-nahrane/Koncepce_jazykoveho_vzdelavani_PV_compressed.pdf> [cit. 2022-04-26].

Langer, I. / Schulz von Thun, F. (1974). *Messung Komplexer Merkmale in Psychologie und Pädagogik: Ratingverfahren*. München/Basel: Ernst Reinhardt Verlag.

Linhart, J. (2018). Politika jazyková. IN Nešpor, Z. (ed.) (2020). *Sociologická encyklopedie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Politika_jazykov%C3%A1> [cit. 2022-07-25].

LpB BW: Internetredaktion der LpB BW (2022). *Gendern: Ein Pro und Contra*. [online]. Dostupné z: <<https://www.lpb-bw.de/gendern>>

Maaß, Ch. (2015). *Leichte Sprache. Das Regelbuch*. Berlin; Münster: LIT.

Maaß, Ch. / Rink, I. / Zehrer, Ch. (2014). Leichte Sprache in der Sprach- und Übersetzungswissenschaft. IN Jekat, S. J. / Jüngst, H. E. / Schubert, K. / Villiger, K, (eds.). *Sprache barrierefrei gestalten. Perspektiven aus der Angewandten Linguistik*. Berlin, s. 17–52.

Mistrík, J. (1968). Meranie zrozumiteľnosti prehovoru. IN *Slovenska reč*, 33(3), 171–178.

NPP: *Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015–2020* schválený usnesením vlády České republiky ze dne 20. července 2020 č. 761. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/vvozp/dokumenty/narodni-plan-podpory-rovných-prilezitosti-pro-osoby-se-zdravotnim-postizenim-na-obdobi-2021_2025-183042/> [cit. 2022-04-29].

Sdělení č. 10/2010 Sb. m. s., Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením – znění od 30. 4. 2010. IN *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2010-10#f5511882>> [cit. 2022-04-26].

Sdělení č. 99/2003 Sb. m. s., Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dohody o spolupráci mezi vládou České republiky a Vlámskou vládou – znění od 29. 5. 2003. IN *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2003-99/zneni-20030529?porov=0#f5378042>> [cit. 2022-04-29].

SERR: Rada Evropy (2001). *Společný evropský referenční rámec pro jazyky*.

SEU 2010: Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii. IN *Úřední věstník EU*, C 83/15, 30. 3. 2010.

Schöll, P. (2022). *Berechnen. Testen Sie Ihren Text auf Lesbarkeit*. [webová kalkulačka pro výpočet skóre čitelnosti německých textů]. Dostupné z: <<https://fleschindex.de/berechnen/>> [cit. 2022-07-20].

Šlerka, J. / Smolík, F. (2010). Automatická měřítka čitelnosti pro česky psané texty. IN *Studie z aplikované lingvistiky* 1 (1), s. 33–44.

Úmluva: Valné shromáždění OSN (2006). *Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením*. Dostupné z: <<https://www.mpsv.cz/web/cz/umluva-osn-o-pravech-osob-se-zdravotnim-postizenim>> [cit. 2022-04-29].

van Oosten, P. / Tanghe, D. / Hoste, V. (2010). Towards an Improved Methodology for Automated Readability Prediction. IN *LREC 2010: seventh conference on international language resources and evaluation*. Paris: European Language Resources Association (ELRA), s. 775–782.

van Steensel, R. / van Gelderen, A. / Oostdam, R / Trapman, M. (2009). *A new test for measuring text comprehension skills of at-risk adolescents; preliminary results of a validation study*.

Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob – znění od 1. 1. 2012. IN *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-155#f1878313>> [cit. 2022-04-26].

Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky) - znění od 1. 2. 2022. IN *Zákony pro lidi.cz*

[online]. © AION CS 2010-2022. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-186#f5040990>> [cit. 2022-04-26].

Zpráva 2019: Rada Evropy (2019). *Zpráva výboru odborníků předkládaná výboru ministrů Rady Evropy podle článku 16 charty.*